

Oslo

Evaluering EX/IN

Evalueringsrapport utarbeidet av
Marit Unstad - UKE
Jannicke W. Buraas - UKE
I samarbeid med
Mia C. Østergaard - BSN

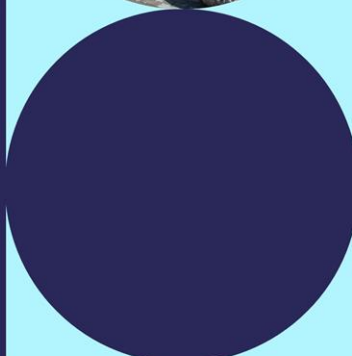

Foto: Turid Beate Tveit Mo Edvardsen

Innhold

Sammendrag	4
Innledning	8
Presentasjon av EX/IN.....	8
Hensikt med EX/IN.....	8
Prosjektets organisering.....	9
EXIN OSLO	10
Mål for EX/IN.....	10
Evalueringen.....	11
Metode	12
Målgruppen	13
Oppvekst.....	13
Sentral trekk ved oppveksten	13
Ungdomstid	14
Sentral trekk ved ungdomstiden	14
Ung voksen: 17-25 år	15
Sentrale trekk ved deltakerne som unge voksne	15
Arbeidsformen	18
Fire grunnpilarer	20
Sentrale trekk	20
Fasene i arbeidet	21
Nærmere om den praktiske hjelpen EX/IN gir	23
Oppsummering og refleksjon	24
Informantenes vurdering av målområdene.....	24
Ut av kriminalitet.....	24
Forebyggende effekt på tilbakefall	25
Kriminalitetsforebyggende virkning for nærmiljøet.....	25
Oppsummering og refleksjon.....	26
Livsmestring	27
Tro på et liv utenfor kriminalitet	27
Økt hverdagskompetanse.....	28
Arbeid, utdanning, bolig og sosialt nettverk	28
Økt tillit til tjenesteytende instanser	30
Oppsummering og refleksjoner	31
Samarbeid mellom involverte aktører i hjelpeapparatet	31

Samarbeid i et mylder av ulikhet.....	31
Bevegelse mellom og på tvers	32
Oppsummering og refleksjon	33
Læring om målgruppen	34
Delt kompetanse.....	34
Begrenset evne til konsekvensvurdering.....	35
Oppsummering og refleksjon	35
Læring om tilbakeføringsarbeidet	36
Tilbakeføring eller innføring.....	36
Trekke ved arbeidet som er av særlig betydning for målgruppa	36
Samarbeidspartenes vurdering av arbeidsmetoden	39
Oppsummering og refleksjon	42
Økonomisk lønnsomhet	43
Referanser.....	50

Straffeanstaltkommisjonen av 1841:

«...En Mangde Fanger have ved deres Losladelse af Fangslet intet Tilhold og intet at ernare sig ved. Man ser i dem sadvanlig ikke omvendte Forbrydere, der have fattet gode Forsatter for Fremtiden og besidde Styrke til at udføre dem; – man narer i Almindelighed Mistanke imod dem – skyer deres Selskab – de lide ondt for at faae en passende Ansattelse – selv deres Paarorende stode dem ukjarligen fra sig – de Penge de medbragte fra Strafanstalten, blive snart fortarede. De nodes derfor til at stjale eller begaae andre Forbrydelser for at opholde Livet; de blive grebne, domfaldte, og befolke saaledes snart igjen Fangslerne, som de nys forlode. Skulle derfor de gavnlige virkninger af Behandlingen i fanglset ikke tabe sig, men blive av Varighed, maa man ikke forlade Fangen i det kritiske Oieblik, han derfra loslades. Omsorg for den losladte fange, og den derved bevirkede eller dog tilsigtede Forebyggelse af hans Tilbagefald paa Forbryterbanen udgjor saaledes en nødvendig Betingelse for en varig virkning af Behandlingen i Strafanstalten: og en lignende Omsorg bor ogsaa blive den losladte Varetagtsfange til Deel...»

(Her fra: KSF Arbeidsgruppe 5: Tilbakeforingsgaranti. Ny stortingsmelding om

kriminalomsorgen 2006)

Sammendrag

EX/IN er et prosjekt i Bydel Søndre Nordstand (BSN) som har som mål å få unge voksne mellom 18 og 25 år, ut av kriminalitet og tilbake til samfunnet. Prosjektet ble igangsatt i januar 2021, med en varighet på 3 år, fram til desember 2023.

I evalueringen er det arbeidet med fire spørsmål:

- 1) I hvilken grad kommer deltakerne ut av kriminalitet?
- 2) I hvilken grad får deltakerne økt livsmestring?
- 3) I hvilken grad har EX/IN bidratt til økt kvalitet på samarbeid mellom involverte aktører?
- 4) I hvilken grad har EX/IN bidratt til utvikling av kompetanse og læring om målgruppen?

Evalueringen er basert på samarbeidspartenes erfaringer og refleksjoner.

Arbeidet er utført i et samarbeid mellom BSN og Utviklings- og kompetanseetaten (UKE).

Målgruppen

Deltakerne i prosjektet har hatt en oppvekst i store familier, fattigdom, mange søsken og foreldre med lite overskudd til å gi barna kjærlighet og omsorg. Mange har vært utsatt for vold, rus og mishandling. De har hatt kontakt med hjelpeapparatet, men uten at tjenestene har klart å forebygge deres utenforskap. Som ungdommer og unge voksne mangler de grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving og samfunnskunnskap. De trekkes til det kriminelle miljøet der de får venner og tilhørighet.

Som unge voksne har de etablert en kriminell løpebane innen vold, vinning og narkotika. Selv om de ønsker et skifte, er mulighetene begrenset. De mangler grunnleggende kunnskap og ferdigheter, og de har psykiske utfordringer. De møter et hjelpeapparat som har en kompleksitet det er vanskelig å orientere seg i for å få den hjelpen de har krav på.

Arbeidsformen i EX/IN

Miljøarbeiderne i EX/IN har en systematisk og gjennomtenkt arbeidsform der målet er klart, og brukeren er i sentrum for all aktivitet. De arbeider ut fra fire grunnpilarer; brukerstyring, anerkjennelse, brobygging mellom deltaker og hjelpeinstanser, og samspill mellom deltaker og miljøterapeut.

Samarbeidet med deltakerne er fasedelt i seks ulike faser knyttet til forløpet. Fra og med andre fase er arbeidet inndelt i kandidatrettet arbeid og koordinerende arbeid rettet mot hjelpeapparatet.

Evalueringen

Et hovedinntrykk fra samtalene med informantene er den positive omtalen og oppslutningen rundt EX/IN både når det gjelder arbeidsmetodene og resultatene de oppnår med målgruppa.

I hvilken grad kommer deltakerne ut av kriminalitet?

Informantene gir entydig positive tilbakemeldinger på EX/INs to faglige kjerneoppgaver som er å få deltakerne ut av kriminalitet og inn i samfunnet. De mener det er færre tilbakefall og lengre tid enn tidligere mellom tilbakefall til kriminelle handlinger.

Informantene mener dessuten at EX/IN har en forebyggende effekt som kan påvirke yngre, som er på veg inn i kriminalitet, til å ta andre valg. Miljøet i bydelen er gjennomslukt. Når personer fra det

kriminelle miljøet tar nye valg, blir det lagt merke til. Foreløping er EX/IN et prosjekt i en startfase. Merkbare og målbare endringer vil kreve at det arbeides med EX/IN-metodikk over lengre tid.

I hvilken grad får deltakerne økt livsmestring?

Det er også en entydig positiv vurdering av EX/INs betydning for deltakernes muligheter til å skape seg et liv utenfor kriminalitet. EX/IN har pågått i litt over to år. Full tilbakeføring inn i samfunnet tar lenger tid. Informantenes vurdering er likevel at EX/IN bidrar til å skape en tro på at det er mulig med et liv utenfor kriminalitet. Troen på, og drømmen om, et liv utenfor kriminalitet, vurderes i seg selv som en nøkkel på veien til å bli ordinære innbyggere.

Videre er den hjelp og støtte EX/IN gir til mer hverdagslige utfordringer avgjørende for prosessen ut av kriminalitet. Dette er en type hjelp andre instanser ikke gir. Samtidig er behov for hjelp på dette området ofte belagt med skam hos deltakerne. Det blir derfor ikke kommunisert til hjelpeapparatet uten tillit og nære relasjoner.

Erfaringene med å få støtte som faktisk er en hjelp videre i livet, blir trukket fram som viktig for prosessen mot økt livsmestring. Det gjelder særlig boliganskaffelse som kan oppfattes komplisert av mange. Samtidig er bolig avgjørende for å lykkes med tilbakeføringsarbeidet. Flere av informantene poengterte at mange av deltakerne sliter med psykisk utfordringer. Veien ut av fengsel og ut av kriminalitet er derfor helsemessig utfordrende for mange av dem. EX/IN gir ikke helsehjelp, men bistår med å finne nødvendig hjelp og støtte. EX/IN er derfor også en støtte for å demme opp for økning av mennesker med psykiske plager eller forsterkning av psykiske problemer hos deltakerne.

I hvilken grad har EX/IN bidratt til økt kvalitet på samarbeid mellom involverte aktører?

EX/INs ambisjon om å styrke kvaliteten på samarbeidet mellom hjelpeinstansene må ses i lys av at instansene er ulike, har lite overlapp og liten grad av kommunikasjon på tvers. Uten hjelp fra EX/IN er orientering i dette systemet svært krevende, hvis ikke nærmest umulig for deltakerne. EX/INs brukerorientering der de loser, støtter og tar "kampen" for deltakerne når det er nødvendig, er omtalt som en støtte for deltakerne, men også for hjelpeinstansene. Der hjelpeinstansene må slippe, ser de at det er noen som tar over og der de har begrenset mulighet eller kapasitet, blir de påvirket til likevel å ta et ansvar. Hjelpeinstansene ser at deltakerne blir ivaretatt og har mulighet til å få en utvikling som er ønsket også fra hjelpeinstansenes side. De ser derfor EX/INs "kamp", gjerne i forhold til egen instans, som positiv og nødvendig.

I hvilken grad har EX/IN bidratt til utvikling av kompetanse og læring om målgruppen?

Vårt inntrykk er at samarbeidspartene har mye kompetanse om målgruppa. Det EX/IN bidrar med er først og fremst å skape et felles språk og en felles forståelse om målgruppa.

Gjennomgående i forståelsen av målgruppa er at dette er unge mennesker som biologisk sett ikke er modne til å se konsekvenser av egne handlinger. Videre er informantene opptatt av at vi har å gjøre med mennesker som tidligere ikke har fått den hjelp de har hatt krav på. EX/IN arbeider derfor ikke kun med tilbakeføring til samfunnet, det er også i stor grad snakk om en innføring til samfunnet.

En annen faktor som trekkes fram som avgjørende, er arbeidsformen som praktiseres av miljøarbeiderne i EX/IN. Det er særlig to forhold ved arbeidsformen som trekkes fram. Det er for det første den nære relasjonen til deltakerne. Miljøarbeiderne blir som en forelder eller verge som har fortrolige samtaler, men som også kan ha samtaler om løst og fast, som fotballresultater og hverdagslige sysler.

For det andre er det brukerorienteringen. Alt arbeidet skjer med utgangspunkt i deltakernes behov og ønsker. EX/IN har hverken vedtaksrett eller straffemyndighet, og kan derfor ikke belønne eller straffe. Den eneste belønning og straff er deltakernes egen opplevelse av å lykkes eller mislykkes.

EX/IN blir omtalt både som en edderkopp og en rød tråd. De skaper det informantene kaller en sømløs tilbakeføring. Den tette relasjonen til deltakeren gjør at deltaker også kan ha tålmodighet med et hjelpeapparat som må bruke tid på å fatte nødvendige beslutninger.

Sett fra samarbeidspartenes side får EX/IN resultater som få andre har greid. De har derfor full tillit til EX/IN og oppfatter miljøarbeiderne som effektive og profesjonelle med en klar oppgave og rollefordeling.

Sist, men ikke minst, EX/INs metodikk og arbeidsform er økonomisk lønnsom. Uten bidrag fra EX/IN er de samfunnsmessige kostnadene på målgruppen stipulert til i overkant av kr 20 millioner per person i løpet av et liv. Tap av skatt fra inntekt kommer i tillegg. Kostnader forbundet med ung voksen i kriminalitet, men med oppfølging fra EX/IN er stipulert til rundt kr 4,2 millioner.

Hva er vi på sporet av?

I arbeidet ser vi tre suksessfaktorer;

- De nære og fortrolige en-til-en relasjonene mellom deltaker og miljøarbeider
- Samarbeidet med andre hjelpeinstanser
- EX/INs lokalkunnskap

Et helhetsblikk på dette arbeidet gir et bilde av en metaorganisasjon som beveger seg mellom og på tvers av instanser og bidrar med avlastning, innsikt og kompetanse. Ikke minst bidrar de til store økonomiske besparelser. De er som en allmennpraktiker på velferdsproblematikk med oversikt over helheten og som gir spesialistene i tjenestene kunnskap om hverandre.

Vår konklusjon er at dette arbeidet har i seg et stort potensial som bør videreutvikles.

Innledning

EX/IN er et prosjekt initiert av og igangsatt i Bydel Søndre Nordstrand (BSN) i januar 2021, Varigheten er 3 år, fram til desember 2023. Bakgrunnen var utfordringer i bydelen knyttet til unge som begår gjentatt kriminalitet. Det foregår også rekruttering av yngre ungdommer til bydelens kriminelle miljøer. Rekrutteringen skjer ofte gjennom unge voksne som selv har kriminell fartstid.

I forbindelse med at EX/IN nærmer seg avslutning som prosjekt, henvendte BSN seg til UKE for å få bistand til evaluering. Hensikten med evalueringen er å skape læring om målgruppen, samt synliggjøre hva som bør konsolideres eller justeres for videre arbeid med målgruppen internt i bydelen.

Utforming av rapporten og arbeidet underveis har skjedd i nært samarbeid mellom UKE og BSN. I framstillingen av informantenes vurdering av EX/IN har vi brukt mye sitater. Dette har vi gjort fordi vi mener det gir et nærmere og tydeligere bilde av den omsorg og forståelse informantene har overfor deltakerne, og den betydning de tillegger EX/IN.

Presentasjon av EX/IN

Hensikt med EX/IN

EX/IN er et prosjekt med mål om å få unge voksne ut av kriminalitet og tilbake til samfunnet. Det retter seg mot å øke sannsynligheten for vellykkede tilbakeføringer etter soning gjennom relasjonsarbeid, koordineringsarbeid og bedring av levekår. Selv om prosjektets målgruppe er unge voksne, er det antatt at prosjektets gevinster vil komme bydelens barn, unge og deres oppvekstmiljø til gode.

Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom flere ulike instanser, og har en rekke interessenter. Kandidatene som tas med i prosjektet må være motivert for endring, være mellom 18 og 25 år, ha bosted i BSN ved innsettelse og ha minimum seks måneder igjen av soning i fengsel.

Prosjektet hadde en ambisjon om å følge opp 12 deltakere i løpet av perioden. Ifølge årsrapporten for 2022 er det nå 10 deltakere under aktiv oppfølging. Fire deltakere har vært gjennom programmet – hvorpå tre av disse har opplevd seg selvstendige nok til å klare seg uten oppfølging, mens en tidligere deltaker har blitt utvist fra landet. Videre er en innsatt nå kandidat til å bli deltaker i programmet.

Det hører med til historien at prosjektet startet under nedstenging på grunn av koronapandemien. For prosjektet betydde dette at miljøarbeiderne ikke fikk adgang til fengslene. Det tok derfor lenger tid enn antatt å informere om tilbudet til samarbeidspartnere og innsatte i fengslet, og til øvrige interessenter.

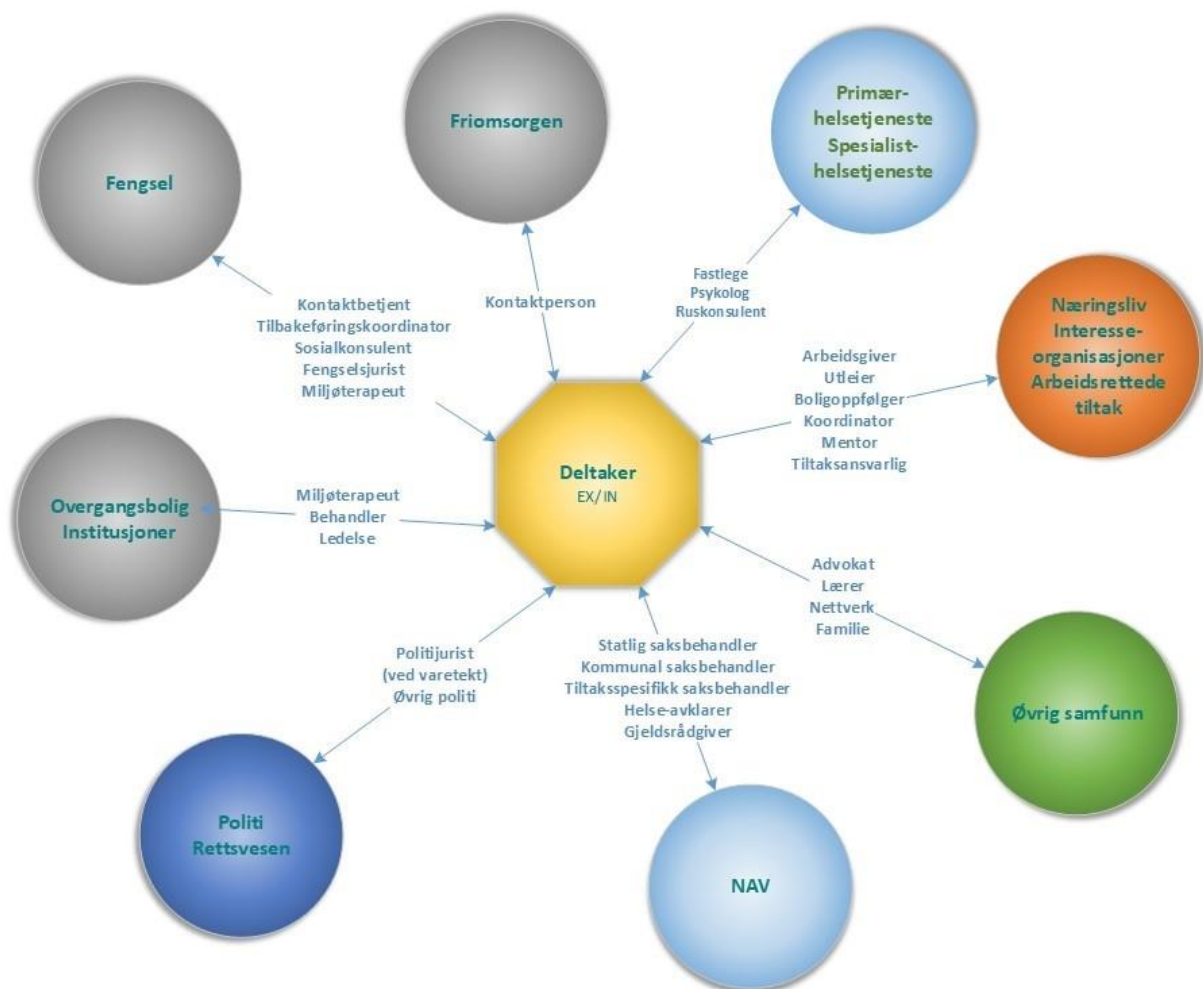
Prosjektets organisering

EX/IN er organisert under seksjon Innsats Ung, Avdeling oppvekst og nærmiljø i Bydel Søndre Nordstrand (BSN).

Det er organisert med en styringsgruppe og et prosjektteam. Styringsgruppa består av representanter fra virksomheter prosjektet samarbeider med: Kriminalomsorgen, Friomsorgen Voksenopplæringen/Utdanningsetaten, Politiet og NAV.

EX/IN-teamet har bestått av prosjektleder og to miljøarbeidere. Underveis byttet en av miljøarbeiderne jobb, og det ble ansatt en ny miljøarbeider i 50% stilling i de siste 6 månedene av prosjektperioden.

Prosjektteamet skal forholde seg til en rekke instanser innenfor hjelpeapparatet. Modellen under viser instanser som kan bli involvert i forbindelse med en tilbakeføringsprosess og som derfor er aktuelle samarbeidspartner for EX/IN.

EXIN OSLO

Det finnes også et EXIN Oslo. Det er en byomfattende EXIN etablert av Velferdsetaten (VEL) på oppdrag fra Byrådsavdeling for arbeid, integrering og sosiale tjenester. Arbeidet er forankret i SaLTo¹ handlingsprogram 2021. EXIN OSLO-prosjektet har tidsramme på 2 år, med start oktober 2021.

EXIN OSLO er både organisatorisk og fysisk plassert i Velferdsetaten, avdeling for forebygging og sentrumsarbeid og tilbys gjennom SaLTo-sekretariatet. Det er ansatt egen prosjektleder som har ansvar for daglig drift og metodeutvikling. EXIN OSLO har to fagkonsulenter med ansvar for oppfølgingen av personene som er i kontakt med og deltar i EXIN OSLO-tilbudet.

Prosjektleder for EXIN OSLO er tidligere SaLTo-koordinator i bydel Søndre Nordstrand. Hen var med på å utvikle EXIN BSN. For å sikre erfarings- og kunnskapsdeling er EXIN OSLO representert i EX/IN BSN sin styringsgruppe, og Oppvekstsjef i BSN sitter i styringsgruppa til EXIN OSLO.

Mål for EX/IN

Prosjektet er en del av Områdesatsingene i Oslo, delprogram oppvekst og utdanning. Hovedmålsettingene til delprogram oppvekst og utdanning er at flere skal få gode oppvekstsvilkår og at flere skal fullføre og bestå videregående opplæring. Det overordnede målet i EX/IN-prosjektet er å bidra til en opplevelse av et tryggere oppvekst- og nærmiljø for innbyggere i bydel Søndre Nordstrand, og er konkretisert i to hovedmålområder:

Hovedmålområder	
Målområde 1 Redusere antallet mennesker som gjenopptar kriminell aktivitet etter endt soning i Søndre Nordstrand.	Målområde 2 Innhente erfaring og kunnskap om arbeid med overgangen fra kriminelt til lovlydig liv, i en norsk kontekst.
Innenfor dette målet skal EX/IN bidra til: • Reduksjon i unge som begår gjentatt kriminalitet. • Redusert rekruttering av unge til kriminelle miljøer/nettverk/gjenger. • Reduksjon av andelen unge fra bydel Søndre Nordstrand som til enhver tid er fengslet. Målet er også presisert i hva EX/IN skal motvirke:	Kunnskapsinnhenting er rettet mot bydel Søndre Nordstrand og skal: • Sikre kunnskap og kompetanse som vil hjelpe bydelen i arbeidet med unge som begår gjentatt kriminalitet under 18 år. • Gi grunnlagsdata for etablering av EX/IN-ung, et program for arbeid med unge som begår gjentatt kriminalitet. • Sikre kunnskap og kompetanse om tilbakeføring og re-integrering gjennom god dokumentasjon av

¹ Forkortelsen SaLTo står for «Sammen Lager vi et Trygt Oslo» som er et tverrfaglig og tverrsektoriell samarbeid mellom Oslo kommune og Oslo politidistrikt for å forebygge kriminalitet og rusmisbruk blant barn og unge i aldersgruppen 12 til 22 år.

• Re-integrering i kriminelle nettverk (etablerte gjenger) etter endt soning. • Hensikten er på sikt redusere forekomsten av kriminelle nettverk i bydelen. • Rekruttering i fengsel av nye unge innsatte fra bydel.	kandidatenes opplevelse av programmet.
Forventede resultater I prosjektet er målområdene konkretisert i følgende forventinger til resultat fra EX/IN:	
Forventet resultat	Utdyping
Økt kvalitet på samarbeidet mellom tjenestene/aktørene involvert i prosjektet.	Dette handler om at EX/IN skal bidra til at involverte samarbeidsparter har en felles oppfatning av hva som må gjøres og hvordan oppgavene best kan fordeles dem imellom.
Økt tillit til tjenesteytende instanser blant deltakerne.	Deltakerne i prosjektet skal få økt tillit til offentlige hjelpeapparatet.
Bedrede levekår for kandidatene i EX/IN.	Dette handler om at de får mulighet til å etablere et normalt liv med arbeid eller utdanning, bolig og sosiale nettverk og aktiviteter utenfor et kriminelt miljø.
Bedret samspill i kandidatens familie etter endt soning.	I tillegg til å involvere familien, er det i dette punktet lagt vekt på at det også etableres samarbeid med relevante aktører som Oslo krisesenter, Alternativ til vold, RISK ² og Barneverntjenesten i bydelen.
Økt kompetanse om tilbakeføringsarbeid og målgruppe for prosjektets tjenesteytere.	Dette handler om at EX/IN skal skape læring for involverte aktører, dokumentere erfaringer og bidra til styrket metodisk kompetanse.
Økt livsmestring og hverdagskompetanse for deltakerne.	Dette handler om at ungdommene som deltar i EX/IN skal få kompetanse på områder som inngår i et ordinært hverdagsliv som forståelse for det offentlige systemet, betale regninger, lage mat, holde avtaler osv.

Evalueringen

I samarbeid med oppdragsgiver har vi sammenfattet målene under fire hovedoverskrifter;

² Risikoanalyse og kriminalitetsforebygging av vold i nære relasjoner (Politiet)

1. Ut av kriminalitet

Viser til hovedmålet i prosjektet, som er å redusere antallet mennesker som gjenopptar kriminell aktivitet etter endt soning i Søndre Nordstrand.

2. Økt livsmestring

Handler om mulighet til å etablere et normalt liv med arbeid eller utdanning, bolig og sosiale nettverk og aktiviteter utenfor et kriminelt miljø. Økt tillit til tjenesteytende instanser blant kandidatene inngår også her.

3. Økt kvalitet på samarbeidet mellom involverte aktører i hjelpeapparatet.

Her inngår alt som handler om samarbeid mellom EX/IN og andre hjelpeinstanser, samt familiene.

4. Utvikling av kompetanse og læring om målgruppen

Dette området er todelt. Det handler for det første om å få økt kunnskap om målgruppas liv og erfaring. For det andre handler det om å få økt kunnskap om arbeidsformer for å kunne gi hensiktsmessig bistand inn i et liv uten kriminalitet.

Metode

Evalueringen er rettet mot å samle og analysere samarbeidspartenes erfaringer, refleksjoner og vurderinger rundt de fire områdene for evaluering.

Evalueringsrapporten inngår dessuten som et ledd i en arbeidsprosess med læringssløyfer. Et viktig ledd i det videre arbeidet med evalueringen er derfor å få samarbeidspartenes vurderinger og refleksjoner omkring konklusjonene i rapporten.

Kvalitative intervjuer

Det ble gjennomført 12 kvalitative samtaleintervjuer av samarbeidsparter i prosjektet. 11 av de intervjuede var fagpersoner fra medvirkende instanser, mens den siste er deltaker i prosjektet. Grunnen til at det kun er en deltaker som informant, er at det bare var en deltaker som ønsket å stille til intervju. Personer i målgruppen ønsker lite oppmerksomhet og er ofte redde for å bli gjenkjent.

Intervjuenes varighet varierte mellom 30 minutter til 1time og hadde en semistrukturell oppbygging. Dette for å kunne gi informantene muligheten til å snakke fritt, uten at samtalen ble for styrt, samtidig som at vi hadde en intervjuguide å gå etter.

Nært samarbeid mellom oppdragsgiver og UKE

BSN ønsket et nært samarbeid med oss som eksterne konsulenter. Hensikten var å sikre at mest mulig kunnskap rundt arbeidet med evalueringen forblir internt i bydelen.

I praksis betydde dette at en representant fra bydelen har deltatt i de fleste intervjuene sammen med en representant fra UKE. Bydelens representant og UKEs konsulenter har også i fellesskap analysert intervjuene.

Målgruppen

For å forstå EX/IN og kunne gi en kvalifisert vurdering av prosjektet, må vi forstå hvem disse ungdommene og unge voksne er. Beskrivelsen innledningsvis gir et bilde med formelle trekk ved ungdommene, men utelater forhold som oppvekstmiljø, andre livserfaringer og sosiale nettverk. For å gi et fyldigere bilde der disse trekkene kommer bedre fram, har vi laget en syntetisert beskrivelse av ungdommenes liv, beskrevet som en historie om M.A.

Oppvekst

M.A. vokser opp på Mortensrud med far, mor og fire søsken. Mor og far flyktet til Norge fra Somalia. Far er mye borte på jobb, og familien er fattig.

Barneårene er turbulente og preget av omsorgssvikt, ofte med alvorlig vold fra far. På skolen er M.A. mye urolig og er ofte involvert i konflikter med andre barn. Han opplever skolen som kjedelig, og synes det er vanskelig å forstå det de skal lære.

Barnevernet jobber med familien i perioder, og M.A. plasseres noen måneder i et beredskapshjem. Når M.A. er 12 år blir foreldrene skilt, og barna blir boende sammen med mor. Far reiser etter hvert tilbake til Somalia.

M.A. oppholder seg mye ute på kveldene, mor vil ikke ha ham inne fordi han bråker for mye og småsøskenene ikke få ro til å sove når han er hjemme. Han føler seg ensom og urolig. Brødrene til klassekamerater er aktive i det kriminelle miljøet på Mortensrud. M.A. er 12 år første gang han er i kontakt med politiet.

Sentral trekk ved oppveksten

Store familier og svak økonomi

Vi ser at familiesituasjonen til disse ungdommene ofte er kjennetegnet ved at det er store familier med svak økonomi. Foreldrene er ofte skilt, og far er fraværende både før og etter skilsmissen. Båndene og nærheten til foreldrene er svake. Samtidig ser vi at M.A. er et urolig barn, som kanskje har ekstra behov for nærhet og hjelp til å mestre livet.

Levekårsstress

Et inntrykk er at ungdommene tidlig opplever det en av informantene kalte *levestress*, med fattigdom, mange søsken og foreldre med lite overskudd til å gi barna kjærlighet og omsorg.

I tillegg opplever mange av dem lav mestring i skolen. De er som M.A., de kjeder seg, er ofte urolige og får lite støtte.

Mange i målgruppa har foreldre med bakgrunn fra ikke-vestlige land. Selv er de vokst opp her eller kom hit som helt små. Samtidig kjennetegnes målgruppa av at de har lite tilhørighet hjemme. De er mye ute i lokalmiljøet.

En informant beskrev utviklingen slik:

Deltakerne kommer fra ressursvake familier, store barnefamilier. De begynner å henge ute, ballen begynner å rulle. Foreldrene har ikke tid, ork eller råd til å håndtere

det. Da er du et problem. Du ringer til kompisene og det er de som kommer og henter deg. Men da skylder du dem også noe, og så har du det gående.

De trekkes mot de kriminelle i lokalmiljøet. Det er her de får oppleve det som kanskje er deres første gode sosiale bånd. Når politiet tar tak i dem første gang, er de barn. M.A. var 12 år.

Alvorlig omsorgssvikt, vold og rus

I tillegg til fravær av nærhet og omsorg, er vold og rus ofte en del av hverdagen. En informant sa det slik:

Det er sterke krefter i sving her. Noen er opplært til å bruke vold fra de er små.

Flere har vært i kontakt med andre tjenester, som Barnevernet, i oppveksten, men uten at tjenestene har klart å forebygge deltakernes utenforskap.

Ungdomstid

Både skolen, mor og søsken opplever at M.A. oppfører seg mer og mer utfordrende. Han kommer stadig opp i bråk og respekterer ikke grensene mor forsøker å sette. For å få skikk på M.A. sender mor han til Somalia for å gå på koranskole.

Som 15-åring kommer M.A. tilbake til Norge. Han har blitt utsatt for alvorlig vold på koranskolen og er traumatisert. På ungdomsskolen henger han ikke med, hverken faglig eller sosialt. Han trekkes til det kriminelle miljøet på Mortensrud, der han opplever tilhørighet og samhold.

M.A. blir stoppet av politiet en rekke ganger og møter flere ganger i konfliktråd. Han selger og bruker rusmidler, grensene for å bruke vold dyttes stadig. Skillet mellom hva som er rett og galt viskes ut. Søsknene til M.A. håndterer den vanskelige oppveksten på en annen og mindre utagerende måte enn M.A. Mor kaster M.A. ut hjemmefra og han dropper ut av skolen. Barnevernet flytter M.A. til en institusjon.

Sentral trekk ved ungdomstiden

I ungdomstiden forsterkes kontakten til det kriminelle miljøet. Punktene under viser sentrale kjennetegn.

Rotløse

Det rotløse bildet forsterkes i ungdomsårene. M.A. ble sendt til foreldrenes hjemland og opplevde en skolehverdag med vold og et pensum annerledes enn i norsk skole.

Flere har erfaringer som M.A. Felles for de fleste av ungdommene er at de sliter på skolen, enten fordi de er urolige eller fordi de er som M.A., som mangler grunnleggende ferdigheter i lesning, skriving og samfunnskunnskap.

De kan ha søsken som klarer seg, men selv er de ofte *gitt opp* av familien, som en informant sa.

Stigmatisert selvbilde

I denne perioden er det flere av ungdommene som opplever seg utenfor og annerledes enn andre. En informant beskrev dem slik:

Mange av guttene føler de blir sett ned på, måten de går på, mørk i huden, rasta-flette. Stigmatiseringen ødelegger disse guttene og til slutt tenker de bare at «jaja, slik er jeg».

Forsterket kriminelt nettverk

M.A.s møte med politiet som 12-åring, ble ikke det siste. Gjengs for ungdommene er at det kriminelle nettverket som ble etablert i barndommen, styrkes i ungdomsårene. Kontakt med politiet er hyppigere, men dommene er ennå korte og Konfliktrådet involveres ikke.

En informant beskrev det slik:

De moralske grensene dyttes. Guttene endrer sin oppfatning av hva som er innenfor og hva som er utenfor. Ingen samvittighetskvaler eller skiller på hva som er rett eller galt. De er ikke lenger moralsk tilregnelige. I tillegg opphører tilliten til samfunnets institusjoner og til folk generelt. De stoler kun på enkeltindivider.

Ung voksen: 17-25 år

M.A. har fått en sentral rolle i gjengen. Selv om det er en del konflikter innad i miljøet, opplever M.A. samhold og fellesskap. De har hverandre, og står opp for hverandre i konflikt med folk utenfor miljøet. M.A. er god til å klare seg, lever fra en dag til en annen og finner løsninger, men er ikke god til å ta vare på seg selv eller andre.

Alvorlighetsgraden øker på de kriminelle handlingene M.A. begår. Han blir arrestert, domfelt og fengslet en rekke ganger. Alle dommene er korte, flere ganger har han allerede sonet ferdig i varetekt, og slippes ut rett fra varetektsfengsel. Dommene han får er for korte til at kriminalomsorgen rekker å ta tak i utfordringene hans med rus, psykisk helse eller skole. Han bor hos venner og har lite kontakt med familien. Livet er preget av fester, rus, vold, salg av narkotiske stoffer, raske penger.

Når M.A. er 20 år, blir han dømt til ett års fengsel for en alvorlig voldshendelse. I fengselet får han ro og rutiner, og uttrykker i samtaler med EXIN at han ønsker seg ut av det kriminelle miljøet. Han har ingen skolegang eller arbeidserfaring og ingen erfaring med et vanlig voksenliv. Grensene for vold og rus må bygges opp. Han har ingen tillit til samfunnet eller offentlige tjenester, han stoler kun på enkeltindivider. Han har svært lav hverdagskompetanse og høy gjeld. Alle han kjenner tilhører det kriminelle miljøet.

Sentrale trekk ved deltakerne som unge voksne

Nå er den kriminelle løpebanen godt etablert. Samtidig beveger de seg mot en alder og type kriminalitet der straffene blir lenger. Ønske om å skifte spor blir mer aktuelt. Punktene under beskriver sentrale trekk.

Vinningskriminalitet, rus og vold

Nå øker alvorlighetsgraden på kriminelle handlinger. Det er kriminalitet innen vold, vinning og narkotika. De blir arrestert, domfelt og fengslet en rekke ganger, men dommene er ofte korte, selv om de er lengre enn tidligere. Ved løslatelse er det rett tilbake til det kriminelle miljøet.

Sterkere enn noen gang er det kriminelle miljøet stedet der de finner et sosialt fellesskap. Natteliv med festing og rus (cannabis og alkohol) er en normal del av livet. Dette betyr at de også trekker seg mer og mer ut av skole og fritidsaktiviteter. Båndene til familien svekkes.

En informant omtaler løslatelse fra fengslet som en krasjlanding og beskriver prosessen slik:

De er ofte vokst opp i vedvarende fattigdom og raske penger er attraktivt. Denne problematikken er utfordrende for dem. Dragningen mot miljøet er sterk, og det er vanskelig for dem å bryte ut. De har ofte en glede av å skulle løslates, men det kommer også ofte en usikkerhet nærme løslatelse. I fengselet får de et felleskap, rene klær, mat, og så videre, så plutselig løslates de og krasjlander i ensomheten med et lite konstruktivt nettverk som venter. Når de sitter inne så har de et begrenset antall telefontimer og telefonsamtaler må forhåndsgodkjennes. Når de slippes ut, så kan de bli kontaktet direkte. Mobilen blir en «uting».

Her finner de som nevnt et sosialt fellesskap, men det er også et miljø med sterke spenninger. Ofte er det konflikter innad i miljøet og med individer eller grupper utenfor miljøet.

Ønske om å komme ut

Når de blir 21-22 år er det ofte et ønske om å komme ut av kriminalitet. Da er de kommet til et punkt der de skjønner at de må ta et valg. På dette tidspunktet er kriminaliteten ofte mer alvorlig og dommene lenger. Det er på et vis nå eller aldri.

Motivasjonen kommer gjerne med alderen, når fordelen med å være lovlydig overgår fordelen med å være kriminell. De kan nok heller være 20-30 år, enn 18-25 år. Vi har ikke hatt noen kandidater som har vært 18 år, men vi har en som er fylt 26 år (han ble en del av EX/IN mens han fortsatt var 25år).

En fra fengslet kommenterte motivasjonen slik:

Innerst inne tror jeg alle innsatte er motivert til det, å endre på livsstilen sin. Motivasjonen er vanskelig å finne i starten, fordi man ikke ser endring med en gang. Men, de blir motiverte av å se at endring er mulig. For eksempel blir de motivert når de ser det er mulig å finne bolig utenfor Oslo. Noe som er en forutsetning for å komme ut av miljøet.

Framtidsmuligheter

Vi ser at motivasjonen for å komme ut av kriminalitet er knyttet til de faktiske mulighetene. De færreste av deltakerne i EX/IN har gjennomført grunnskolen og ingen har videregående. De fleste av kandidatene har derfor heller ingen arbeidserfaring utenom gjennom barnevernet eller korte sommerjobber i bydelen.

Mulighetene for et vanlig sivil liv er dermed blitt begrenset. Slik vi oppfatter det har de både små muligheter til selv å finne en vei ut av kriminaliteten, men de har også utfordringer knyttet til det å få hjelp fra det offentlige til å komme ut.

Det er flere hindringer. Ett av dem er helse. Mange har som nevnt både psykiske problemer og rusavhengighet.

De fleste har psykisk uhelse og ruserfaring. Har de svært tunge diagnoser, eller tung rusavhengighet, så er ikke dette vårt bord. Vi kan hjelpe de med moderate psykiske utfordringer og moderate rusavhengigheter.

En annen utfordring er skolegang. Med svak eller manglende grunnskolekompetanse blir det å forholde seg til offentlige myndigheter krevende.

Dette blir beskrevet av en informant slik:

Du skal være ganske godt motivert for å klare å navigere i det offentlige systemet selv, og klare å søke NAV og andre tjenester. Det er så mye praktiske ting som gjør at man til slutt «gir opp». For eksempel, de har med seg feil dokumentasjon til NAV og blir sendt ut. Dette kan gjøre noe med motivasjonen og man kan velge å gå tilbake til kriminalitet.

Mange har også svært dårlig skrive -og lesekompetanse. Vi må ofte lese dokumenter høyt for dem. Språkforståelsen for offentlige dokumenter er generelt svak hos denne gruppen mennesker. Flere av disse kandidatene har også blitt tatt med til hjemlandet i løpet av opplæringen og når de kommer tilbake til Norge, så blir de konstant hengende etter.

En tredje utfordring er lav hverdagskompetanse og mangel på tillit til samfunnet generelt og det offentlige hjelpeapparatet spesielt. De er sosialisert inn i kriminalitet og vold, og mangler grunnleggende opplæring og utdanning, men også det en informant kalte *hverdagskompetanse* som handler om å håndtere oppgaver i hverdagen, møte til avtaler, og å forstå koder og normer. Hen sa det slik:

De har ingen erfaring med et vanlig voksenliv, ingen digital kompetanse, ingen tillit til samfunnet eller tjenester. Jeg kaller det lav hverdagskompetanse.

En fjerde utfordring er penger og bolig. Mange bor hos familien eller institusjon. Flere har dessuten mye gjeld.

Uten inntekt og bolig er et sivil liv vanskelig å etablere. Raske penger er derfor kortsiktige, men vanlige løsninger.

Dette ble omtalt slik:

I målgruppen er det mange som tjener mye penger på kriminalitet. Det å avstå fra denne inntektskilden og tryggheten rundt nettverket er utfordrende.

Samtidig er de nå i en fase av livet der de stadig styrker sin posisjon i det kriminelle miljøet. Det er her de opplever mestring og fellesskap.

Mangelen på alternativer til kriminalitet ble beskrevet slik:

For det første så har de ikke noe å gå til. Jeg har jobbet her i 6 år, tusenvis av innsatte kommer inn og ut og en hovedutfordring er at de ikke har noe å gå til. De har ikke bolig, skole og jobb. De blir fort sugd inn i det kriminelle miljøet igjen.

De største utfordringene er bolig, jobb og skole. Spesielt jobb, man trenger noe å bruke tiden sin på. Inntektskilden må komme fra en plass og da er det lett å havne tilbake i kriminalitet. Kandidatene er svært kreative på mulige løsninger for å få inntekt.

En informant oppsummerte situasjonen til kandidatene slik:

De er gode til å klare seg, men ikke å ta vare på seg selv. Det er fra hånd til munn med kortsiktige løsninger og de er gjerne kriminelle.

Arbeidsformen

Før vi gir en systematisk beskrivelse av arbeidsform for EX/IN har vi laget en casebeskrivelse av hvordan EX/IN arbeider og hvordan møtene med kandidatene kan arte seg.

EXIN-oppstart

For andre gang sitter M.A. på en celle i Halden fengsel. Som forrige gang har han blitt flyttet fra Oslo fengsel etter varetekt, som forrige gang har han etterlatt seg et lite kaos utenfor murene og som forrige gang tenker M.A. at det ikke var slik det skulle gå.

M.A. har blitt 22 år. De fleste som fortsatte på videregående da han selv droppa ut, tar utdanning, jobber eller gjør begge deler i dag. M.A. har ikke mye kontakt med dem lenger. Men, gutta hans, de venter ute. De har ryggen hans! Eller har de det? M.A. er usikker. Om seks måneder er han ute på prøve.

Ukene går. Klokka tikker sakte. Utlåsing, innlåsing, russamtaler, sinnemestring, skole og verksted. De samme historiene fra folka på avdelingen, om igjen og om igjen. Ting går i ett. M.A. kjeder seg og føler avmakt.

En dag på vei til verkstedet møter M.A. på en bekjent fra området. Mens de venter på betjenten får de snakka litt. I.V. skal snart ut, og denne gangen skal det gå. Han prøvde å ta tak etter forrige dom, men ting gikk gærent. Men denne gangen har I.V. mer på plass nå enn forrige gang. Han har kommet i kontakt med noen folk fra bydelen som hjelper ham. EX/IN kaller de seg. I.V. har trua. Etter å ha tenkt seg litt om hører M.A. med kontaktbetjenten sin. Har hun hørt om EX/IN? Det har hun. Hun forteller litt om hva hun vet, og de blir enige om å ta kontakt.

Ikke lenge etter får M.A. beskjed om at han har besøk. Det er miljøterapeuten fra EX/IN som har kommet. Litt kleint føles det, for M.A. har aldri bedt om hjelp før og han er ikke glad i å fortelle om seg selv til nye folk. Men, samtalen går bra – miljøterapeuten forteller litt om seg selv og om hva EX/IN kan, og ikke kan hjelpe med. De snakker litt løst og fast om soning, løslatelse og livet utenfor og blir enige om å ta en ny prat om en ukes tid.

De neste samtalene går også bra. Gradvis dreier samtalene seg mer om hvordan ting har vært, hvordan ting er nå og om hvordan ting kan bli. M.A. føler seg trygg nok til å åpne litt opp, men ikke helt. Og gradvis føler M.A. at han kanskje kan få til et streit liv når han kommer ut. Når de nå tar farvel med hverandre etter denne samtalen, er de begge enige om å fortsette å samarbeide om løslatelsen og tiden etter.

Mens miljøterapeuten kjører tilbake til Søndre Nordstrand etter besøket, er tingene M.A. har delt i løpet av de første samtalene i tankene hennes – *han har lite annet nettverk, det må vi ta i betraktning. Virket han litt usikker da vi snakket om venner? Kanskje Nettverk UNG kan være noe? NAV er koblet på med arbeid og ytelser, men hva gjør vi med bolig? M.A. åpnet seg også litt om*

rus, men hvor dypt stikker det egentlig? Fremdeles er det en del usikkerhetsmomenter å forholde seg til, men hun begynner i hvert fall å få oversikt.

Når hun er tilbake på kontoret setter hun seg ved PC-en og plotter inn nye navn og kontaktinformasjonen til ressurspersoner knyttet til M.A., hva han deltar på i fengslet av kurs og skole, hva de har blitt enige om å finne ut av til neste gang og hva hun tenker er viktig å ha med seg videre fra samtalen de nettopp hadde. Før hun går for dagen har hun avtalt med sosialkonsulenten i NAV, at de sammen skal besøke NAV om et par ukers tid.

Over de neste månedene møtes M.A. og miljøterapeuten jevnlig. Også kontaktbetjent og fengselets sosialkonsulent deltar på noen av møtene. Andre ganger er saksbehandleren og jobbspesialisten fra NAV til stede. Han begynner også så smått å bli kjent med dem og, og de begynner å avtale møter uten EX/IN.

Relasjonen mellom M.A. og miljøterapeuten blir stadig sterkere, og M.A. føler etter hvert at kan fortelle litt mer om hvordan han faktisk har hatt det, om hva han faktisk har vært med på og hva som faktisk foregår på innsiden av hodet hans. Noe av tingene som kommer fram spør miljøterapeuten om hun kan dele de andre som deltar i arbeidet med tilbakeføring. Andre ting forblir mellom dem.

Så nærmer løslatelsen seg. En del ting – som bankbrikke og arbeidsplass gjennom NAV – er heldigvis på plass. Andre ting – som bolig – er vanskelig. Det som uroer M.A. nå er at svaret på søknad om prøveløslatelse uteblir. Han har forhørt seg med ansatte i fengselet og advokaten sin, men ingen kan si noe sikkert. Han vet at bolig blir vanskelig uten dato for prøve. Skepsisen til tjenesteapparatet kommer snikende tilbake.

Samtidig er miljøterapeuten ofte innom, og hjelper M.A. med å holde trådene samlet. Hun trygger ham på at det alltid finnes en løsning, og alle kluter er satt inn på boligjakt. Utenfor fengslet jobber hun med å finne bolig til M.A., i de områdene han har sagt det er trygt for ham å bo i. NAV er informert, og alt av søknader som kan være klare er behandlet.

At M.A. er en ung mann, at husleien betales av NAV og at NAV sine satser er lave, at han ikke kan møte på visning selv og prøveløslatelsen er usikker gjør det ikke enklere. Men, de lander en leilighet til slutt.

Beskrivelsen over gir et innblikk i livet i fengslet og starten på samarbeidet mellom deltaker og miljøterapeut. Fra EX/INs side er kontakten med kandidatene basert på en systematisk arbeidsform. Arbeidsformen er beskrevet av prosjektleder i heftet *Realisering av EX/IN tilnærming* (Wishman 2023). Vi gir likevel en gjennomgang av arbeidsformen her fordi mye av det særegne ved EX/IN ligger nettopp i hvordan de arbeider sammen med deltakerne i programmet.

Fire grunnpilarer

Det er fire grunnpilarer som fungerer som det vi oppfatter som overordnede veivisere i arbeidet. Disse fire er:

Brukerstyring – deltakeren må ha eierskap til endringsarbeidet.

Det anses som viktig at deltakeren i høyest mulig grad definerer omfang, retning og rekkefølge for samarbeidet.

Anerkjennelse – å gå fra noe kjent til noe ukjent, fra noe man mestrer til noe man har feilet på tidligere er krevende for alle. I EX/IN forventes det ikke at alle lykkes på først forsøk, og hvert steg i ønsket retning er en seier i seg selv.

Brobygging – det er vanskelig å gå ut av noe uten å ha noe å gå til. EX/IN skal styrke deltakeren i deres personlige endringsarbeid og støtte dem i møte med tjenesteapparatet.

Samspill – Person, ikke funksjon. Relasjonen mellom deltaker og miljøterapeut skal være en styrkende faktor i endringsarbeidet. Deltakeren skal ikke oppleve å stå alene i møte med verden.

Sentrale trekk

Med utgangspunkt i disse fire grunnpilarene ser vi noen sentrale trekk ved EX/INs arbeidsform.

Samtykke

Brukerperspektivet betyr at deltakerne må samtykke i alt arbeidet miljøarbeidere utfører på vegne av deltakeren.

Grenseløse og anerkjennende

Det å være deltaker i EX/IN er på mange måter grenseløst både psykisk og fysisk. Psykisk innebærer det at EX/IN ikke straffer eller dømmer. EX/IN har ingen vedtaksrett. Deltakerne kan gå på en smell, bli fengslet eller satt i varetekt, uten å miste kontakten med programmet.

I intervjuet sier prosjektleder:

Ut over kandidatens egenmotivasjon for å komme seg ut av et liv i kriminalitet, er det ingen forpliktelser eller vilkår for å delta. Her skiller EX/IN seg fra andre hjelpeinstanser for denne målgruppa.

De vektlegger imidlertid å anerkjenne. Ikke minst anerkjenner de at deltakerne står i en krevende prosess. Tilbakeføring til et liv utenfor kriminalitet handler om mer enn vilje til et nytt liv. I samtaler med prosjektleder er utfordringene med å komme seg ut av kriminalitet, et gjentakende tema. For å kunne bistå deltakerne til å få et liv utenfor kriminalitet, mener han denne tålmodigheten er helt avgjørende.

Fysisk innebærer det at de ikke bundet av bydelsgrenser. Deltakerne kan bo i bydelen, men også utenfor bydelen og Oslo. Miljøarbeider følger deltakerne så lenge deltakerne selv ønsker å få hjelp.

Fasene i arbeidet

Arbeidet er delt i inn i seks faser. Fra fase 2 skilles det mellom kandidatrettet arbeid og koordinerende arbeide. Kandidatrettet arbeid er arbeid direkte knyttet til behov og ønsker hos kandidaten. Det koordinerende arbeidet er arbeid rettet mot hjelpeinstansene og deres samarbeid for kandidaten.

Fase 1 – inntaket

Prosessen starter i fengslet, ideelt sett inntil seks måneder før løslatelse. Denne fasen handler om å gi både innsatte og ansatte i fengslet forståelse av EX/IN sin rolle, hva EX/IN kan og ikke kan bidra med. Her legges også grunnlaget for relasjonen og tilliten mellom miljøarbeider og den innsatte. Det betyr at samtaler ofte kan handle om praktiske ønsker og behov og hverdagslige temaer.

Deltakeren vi intervjuet fortalte at han var skeptisk i starten. Han hadde aldri hørt om et lignende tilbud. Videre fortalte han:

Jeg hadde kun hørt om NAV, men de har ikke kapasitet til å følge opp på samme måte som EX/IN. Jeg har aldri fått tilbud om sånn hjelp før (som EX/IN tilbyr), så jeg var skeptisk. Det var den personen som Martin var, som gjorde at jeg fikk tillitt til ham. Det har alt med personen å gjøre. Martin var veldig åpen og sa han var der for å hjelpe meg, men han var også veldig tydelig på at jeg ikke trengte å gjøre dette hvis ikke jeg ikke ville. Det var helt opp til meg å være med. EX/IN skulle være et støtteapparat for meg.

Vi ser av sitatet at det relasjonelle er sentralt for å skape tillit. Fakta om tilbudet kommer i annen rekke. Dette er viktig fordi deltakelse i programmet avhenger fullt og helt av kandidatens egen vilje og lyst til å delta. De som skal delta må være motivert for endring, og ønske å bruke livet til noe annet enn å bedrive kriminalitet. En av miljøarbeiderne sa det slik:

Kandidatene må ville selv, hvis de ikke vil, så får vi heller ikke gjort noe. Det er ganske stort det vi ber dem om, vi ber dem jo om å forandre på hele livet sitt. De får støtte selv ved nederlag, så går man videre og prøver på nytt, det er ikke noe «krise».

Fordi kandidatens egenmotivasjon er viktig i EX/INs arbeid, har ofte fagpersoner i fengslet eller NAV gjort vurderinger for valg av deltakere.

Når tilliten begynner å komme på plass, begynner samtaler knyttet til utfordringer ved endring, samt dypereliggende problemstillinger. Av de EX/IN har vært i samtale med, er det kun én som har avslått og kun én som har fått avslag (Wishman 2023).

Fase 2 – Under soning

Kandidatrettet arbeid

I denne fasen handler det om å få et så tydelig bilde som mulig av den innsattes livssituasjon. Denne informasjonen blir igjen veiledende for hvordan miljøterapeuten skal møte vedkommende og avklare hvilke gjøremål som er presserende for kandidaten. Eksempler på gjøremål er: veiledning knyttet til skifte av soningssted, formidle kontakt med instanser utenfor fengslet og påbegynne arbeid med nedbetaling av gjeld.

På spørsmål om hvordan han opplever samtalerne, svarte EX/IN-deltakeren vi intervjuet:

Nå kjenner jeg Martin, men samtalen handler om å jobbe fram mot mål. Men de handler også om å vitse, snakke om fotball og så videre. Vi er på et nivå hvor vi kan snakke åpent og ærlig med hverandre. Jeg føler jeg kan være helt ærlig med Martin. For en person vokst opp i Søndre så har det betydd veldig mye å ha en å være ærlig med.

Prosjektleder påpeker også betydningen av at miljøterapeuten kommer fysisk til soningsstedet. Det virker positivt inn på relasjonen til den innsatte, men også til personalet i fengslet, noe som de igjen mener bedrer samarbeidet på vegne av kandidaten.

Koordinerende arbeid

Lokalisering og aktivering av tjenesteytere og organisasjoner i takt med at deltakerens behov og ønsker kommer til overflaten, er koordineringsoppgaver i denne fasen. I følge Wishman (2023) er det i denne fasen deltakeren er mest mottakelig for samarbeid med andre instanser.

I intervjuet beskriver prosjektleder denne fasen slik:

Når kandidaten og EX/IN har takket «ja» til hverandre, starter kartleggingen av hjelpeapparatet, instanser og nettverk rundt kandidatene. Vi danner oss et oversiktsbilde der vi sjekker sånne ting som; Er kriminalomsorgen i gang? Er NAV i gang? På denne måten får vi i størst mulig grad sett hvem som er involvert. Vi prøver å sette i gang koblingene i god tid før løslatelse. Bankbrikke, pass osv. prøver vi å ordne på forhånd, slik at mest mulig er på «stell» før de slippes ut.

Fase 3 – Før løslatelse

Kandidatrettet arbeid

Nå er det bistand til konkrete gjøremål som står på agendaen. I praksis dreier det seg om å sikre at ting er i orden, at ulike søknader har nådd mottaker og er under behandling, og til å trygge deltakeren på at prosessene utenfor er i gang.

Fengslets sikkerhetsnivå, kapasitet i fengselet og vilkår knyttet til den enkeltes soning påvirker mulighetene for reetablering i forkant av en løslatelse. Desto lavere sikkerhetsnivå, desto lettere er det å få samarbeidet med øvrig tjenesteapparat og samfunn (Wishman 2023).

Koordinerende arbeid

Løslatelsen er en overgangsfase der ansvaret flyttes fra kriminalomsorgen til den enkelte innsatte og representanter for hjelpeinstansene. Målet er å ha så mye som mulig på plass før løslatelse. Det innebærer mye planlegging og koordinering for miljøarbeiderne. De opplever at det hele tiden er en fare for at informasjon kan gå tapt.

Fase 4 – Etter løslatelse

Kandidatrettet arbeid

I tiden etter løslatelse er EX/INs oppgave først og fremst å være den trygge voksne. I følge Wishman (2023) er dette en sårbar tid for deltakerne. De har, som nevnt, ofte psykisk uhelse og sosiale nettverk de skal holde seg unna. Deltakerne kan derfor lett bli overveldet av møtet med samfunnskravene, og er sårbare for apati og tilbaketrekning. Andre igjen møter fortiden sin i døra, og må forholde seg til gammelt miljø, tidligere fiender, tidligere handlinger og

skuffede relasjoner. Noen må forholde seg til alt sammen samtidig, mens andre igjen står bedre plassert. Hva, og hvor mye som kreves av den enkelte miljøterapeut varierer derfor fra sak til sak.

Koordinerende arbeid

Koordinering i fase 4 innebærer å holde ansvarsgruppemøter, følge opp deltakerens avtaler og forpliktelser, og etablere kontakt mellom deltaker på den ene siden og instanser og organisasjoner på den andre. Alt i tråd med deltakers egne målsettinger.

Fra sak til sak kan det være store variasjoner i hvor lett eller vanskelig det er å få til samhandling med andre instanser. Lav kapasitet, fravær, ansvarsfordeling og dårlig kommunikasjon ser ut til å være de mest typiske hindringene ifølge Wishman (2023). I tillegg kommer målgruppens ambivalens og begrensede utholdenhet. For medarbeiderne i EX/IN innebærer dette at hver sak må følges tett.

Fase 5 – Reintegrering

Kandidatrettet arbeid

For EX/INs ansatte oppleves denne fasen som en vanskelig fase. Her skal de finne en god balanse mellom involvering fra deres side og deltakerens selvstyring. Erfaring tilsier at deltakere gjerne hopper litt frem og tilbake mellom fasene. Miljøterapeutene har også erfart at det man først trodde var økt selvstendighet har vist seg å være tilbaketrekning.

Koordinerende arbeid

Vanligvis er det koordinerende arbeidet i fase 5 rettet inn mot enkeltaktører involvert i deltakerens liv, og da som supplement til relasjonen mellom deltakeren og aktøren. Også her er det vanskelig å finne riktig grad av involvering, ifølge Wishman 2023.

Fase 6 – Slipp

Kandidatrettet arbeid

Når deltakeren opplever seg klar for å fortsette uten støtte eller når deltakeren av ulike årsaker ikke kan samarbeide med EX/IN lenger, opphører samarbeidet. Det kalles Slipp.

Koordineringsrettet arbeid

Når en deltaker går ut av programmet vektlegger EX/IN å informere samarbeidende instanser om dette.

Nærmere om den praktiske hjelpen EX/IN gir

Miljøarbeiderne bistår med kontakt med hjelpeinstanser som for eksempel kontakt med fastlege, DPS, følge opp og veilede i samarbeidet med NAV, etablere bolig, følge opp arbeid eller nettverk.

Som nevnt har mange av kandidatene dårlig lese- og skriveferdigheter. De får derfor også hjelp til å forstå offentlige dokumenter. Videre får de hjelp til å opprette bank-id og få legitimasjon og de får hjelp når det er behov for å klage på vedtak.

Mange har utfordringer innenfor psykisk helse og rus. Når de får avslag på behandling, vet de ikke hvordan man kan klage på vedtaket. Da blir ressurser rundt, som EX/IN svært viktig i å hjelpe de med å skrive disse klagenes.

I tillegg til å støtte kandidatene i møte med offentlige instanser, får de også hjelp til mer hverdagslige sysler som en handletur i dagligvarebutikker, lage mat, ta trikken osv.

Miljøarbeideren sier det slik:

Mye av det vi gjør er arbeid opp mot instansene, men også slike ting som å ta en handletur på Rema 1000. Ved å være med de på Rema 1000 kan vi hjelpe de til å velge rimelige varer, finne oppskrifter, lære de hvordan de lager en saus f.eks. Jeg kan også bistå med å kjøre kandidater hvis de ikke ønsker å ta offentlig transport eller ikke kan vise seg på for eksempel Mortensrud.

En del av hverdagskompetansen handler også om å forholde seg til avtaler og tider. Det å få kandidatene til å møte opp hos sin fastlege for videre henvisning, er viktig arbeid som EX/IN bidrar til. EX/IN er også med på de første avtalene, minner kandidatene på hvor de skal være og når, og hjelper kandidatene å komme seg til timen eller møtet.

Oppsummering og refleksjon

Systematisk arbeid

Vi ser at EX/IN bygger sitt arbeid på en systematisk og gjennomtenkt metodikk. Grunnpilarene gir en etisk og metodisk retning for arbeidet. Inndeling i faser viser hvordan de er bevisst hvilke utfordringer som følger i et forløp ut av kriminalitet. Den første kontakten med kandidatene starter i fengslet rundt et halvt år før løslatelse.

Inndelingen i to parallelle prosesser der både relasjon til deltaker og koordineringsarbeid er arbeid som bevisst gis oppmerksomhet som sentrale oppgaver i programmet. Det er to sider av samme sak. De utfyller hverandre og forutsetter hverandre.

Deltakerne i førerretet

Deltakelse er ikke bare frivillig, men også basert på at deltakerne bestemmer hva de skal ha hjelp til. Det betyr at ingenting er for stort eller for smått. Vi oppfatter dette som grunnleggende tillitsbasert arbeid der relasjonen mellom deltaker og miljøterapeut er helt avgjørende.

Målet er klart – tålmodigheten er stor

Den eneste forpliktelsen EX/IN stiller til kandidatene er at de må ha et ønske om å få et liv uten kriminalitet. EX/IN lover ingenting, ut over å være en hjelper som bistår i det som kan bli en kronglete og vanskelig veg.

Informantenes vurdering av målområdene

Ut av kriminalitet

Den faglige kjerneoppgaven for EX/IN er knyttet til målet om å bidra til å redusere antall mennesker som gjenopptar kriminell aktivitet etter endt soning. Her gis en gjennomgang av informantenes vurdering av arbeidet med dette målet.

Forebyggende effekt på tilbakefall

Informantene kommenterer ikke på om deltakerne er helt ut av kriminalitet, men påpeker at flere deltakere har hatt lengre perioder enn tidligere ute av kriminalitet. Prosjektet har pågått i to år og det kan derfor fortsatt skje tilbakefall på deltakerne som har vært med i EX/IN. Ifølge prosjektleder beregner KRUS (Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter) at det tar 2-5 år² å få ungdommer med tilsvarende bakgrunn som EX/INs deltakere, inn i et ordinært samfunn.

Det vi imidlertid kan se på er informantenes vurdering av tilbakeføringsarbeidet og i hvilken grad de mener EX/IN har noen form for preventiv virkning på tilbakefall til kriminalitet.

Informanter fra politiet er klare i sitt budskap på EX/INs forebyggende effekt på tilbakefall til kriminalitet:

Hadde det ikke vært for EX/IN så hadde de blitt løslatt og havnet rett tilbake til det gamle. EX/IN er derfor første punktet vårt når vi snakker om tilbakeføringen med de innsatte.

For å understreke poenget gir de også et eksempel på en deltaker de har fulgt siden han var 12 år gammel.

Det er en 2000-modell som er trukket ut av et tungt kriminelt miljø. EX/IN har klart å endre tankesettet hans, flyttet han til en annen bydel, og startet å jobbe med hans psykiske helse. Selv om ting ikke går på skinner med ham akkurat nå, så vil jeg fortsatt si at dette er en suksesshistorie. Jeg har kjent ham siden han var 12 år og han har hatt en tøff oppvekst. EX/IN er de eneste som klarer å jobbe med ham, de har kommet gjennom til ham. Det at han ikke sitter i forvaring nå, er mye på grunn av EX/IN, tror jeg.

Det at EX/IN forhindrer tilbakefall eller bidrar til at det går lengre tid mellom kriminelle handlinger, blir framhevet av flere. En påpekte at det også er en deltaker som ikke har begått kriminalitet igjen etter å ha vært en del av EX/IN.

Mange har tilbakefall, men det går lenger tid uten kriminalitet enn det gjorde før de ble en del av EX/IN. En fortalte for eksempel, at det uten EX/IN var vanlig at de begikk kriminalitet uka etter løslatelse. I prosjektet er det eksempler på at det går inntil ett år uten kriminalitet, og enkelte har ikke hatt noen tilbakefall så langt.

På spørsmål om hvem som hadde hjulpet ham uten at EX/IN hadde eksistert, svarte informanten som selv var EX/IN-deltaker:

Antageligvis ingen. Andre som ikke får slik oppfølging – hvis du ikke har kontakt med dem i en uke, da kan det ha gått skikkelig skeis allerede.

På spørsmål om hva han ville gjort uten EX/IN når han løslates, svarte han:

Jeg ville prøvd å sove hos familien kanskje, det er en vanskelig situasjon, jeg vet ikke.

Kriminalitetsforebyggende virkning for nærmiljøet

Andre har også framhevet at EX/IN har en kriminalitetsforebyggende virkning for nærmiljøet i sin helhet. Vårt inntrykk er at det kriminelle miljøet er gjennomsliktig for dem som er kjent i miljøet. De vet om hverandre. Når noen beveger seg ut av miljøet, blir det derfor lagt merke til.

Dersom tidligere medlemmer i miljøet kommer i arbeidstøy, blir det lagt merke til, særlig blant de yngre.

En sa det slik:

Disse personene er anerkjent i de kriminelle miljøene. Derfor er det at de holder seg ute av kriminalitet preventivt for de unge. Det gir en sterk signaleffekt som er nyttig. De viser da at de tar avstand fra kriminalitet. Og husk, dette er folk som yngre kriminelle ser opp til. Dette er derfor veldig positivt.

Politiet poengterte også symbolverdien i EX/INs arbeid:

Det blir gjort mindre kriminalitet av de som er med i EX/IN enn de som ikke er det. Rekrutteringsgrunnlag, rekrutterer, utførere – dette er tre steg. På sikt vil det bli færre som rekrutterer. Det blir viktig for de yngre å se eldre gå ut av miljøer, f.eks. en storebror som går ut. Det er symboltungt med kandidater som går rundt på torget i bydelen i arbeidsklær, der de tidligere utførte kriminalitet.

Tilsvarende vurderinger gis fra fengslet:

Gevinsten på sikt er stor ved å investere i dette nå. Signaleffekten er stor. EX/IN er kjent utenfor Oslo også. For oss er det gull å ha EX/IN, spesielt med de kuttene som er gjort i kriminalomsorgen.

Selv sier miljøarbeiderne:

Vi gir kandidatene en mulighet til å komme seg ut av kriminalitet som de ellers aldri ville fått. Det skaper også ringvirkninger å få noen av de mest kjente kriminelle ut av kriminalitet. Ryktet sprer seg, og det kan føre til at flere ønsker seg ut.

Oppsummering og refleksjon

Når det gjelder målet om å få deltakerne ut av kriminalitet ser vi ut fra våre intervjuer måloppnåelsen som todelt.

EX/IN bidrar til

1. En prosess i positiv retning.

EX/IN starter en prosess hos deltakerne, som går i retning av mindre kriminalitet. Først og fremst er det snakk om færre og lengre tid mellom tilbakefall. Vi mener politiets anbefaling av programmet underbygger dette. Historien om deltakeren som har vært kriminell siden 12 års alder peker i samme retning.

2. Symboleffekt for nærmiljøet

EX/IN har potensial til å forhindre at yngre som er på veg inn i det kriminelle miljøet, ikke tar skrittet fullt ut. Det er særlig betydningen av at de kan se tidligere kriminelle i arbeidstøy gå over torget, som blir framhevet. Vi oppfatter at refleksjoner som dette betyr at delbydelene i bydelen, som Holmlia og Mortensrud, er relativt små og oversiktlige. De som beveger seg der ofte vil vite hvem som er borte, og ikke minst, legge merke til om det er tidligere kriminelle forbilder som tydelig viser at de har tatt en annen veg.

Fordi EX/IN har pågått i relativt kort tid og med koronanedstenging, har prosjektet jobbet med relativt få deltakere. Dataene og erfaringene som er innhentet gir likevel et grunnlag for å anta

at EX/INs arbeid gir ønsket effekt for nærmiljøet. Merkbare og målbare endringer vil kreve at det arbeides med EX/IN-metodikk over lengre tid.

Livsmestring

I tillegg til å bistå deltakerne til å komme seg ut av kriminalitet har EX/IN, som kjent, også som ambisjon å få deltakerne inn i et godt liv der de kan fungere som ordinære innbyggere med arbeid og inntekt. Livsmestring handler om overgangen fra et liv med kriminalitet og fengslinger til et ordinært liv. For å mestre denne overgangen er det nødvendig med påfyll av kunnskap og ferdigheter som kreves i et ordinært liv.

De færreste deltakerne har, som nevnt, fullført videregående skole. Flere har heller ikke fullført grunnskole. I tillegg mangler de det som i prosjektet kalles *hverdagskompetanse*. Det viser til at de mangler grunnleggende kompetanse i alt fra offentlig søknadsskriving, tolkning av offentlige dokumenter og ferdigheter til å skaffe seg bolig, arbeid og utdanning. I tillegg er det flere som trenger hjelp til mer dagligdagse oppgaver som matlaging og innkjøp.

Tro på et liv utenfor kriminalitet

Et framtreddende trekk fra intervjuene er at informantene mener at EX/IN gir deltakerne en tro på at det er mulig å få et liv utenfor kriminalitet. De får mestringstro og verdighet, ifølge politiet. Dette til tross for at de har fått mange tunge kandidater, *kanonene*, som de sa, i det kriminelle miljøet.

Fra fengslet får vi tilsvarende kommentarer:

Tilbakemeldingene fra de unge guttene er at EX/IN er et veldig bra tiltak. Jeg har ikke møtt på en eneste kandidat som har sagt de ikke vil ha noe med EX/IN å gjøre. Det er mer effektivt, det gir mer stabilitet og det bygger relasjoner.

De innsatte har så mye med seg i bagasjen. EX/IN er med på å gi dem en åpning og viser at det er mulig å gjøre endringer i relasjoner og økonomi. EX/IN gir dem et lys, et håp.

Egenrekruttering blant deltakerne i fengsel mener vi også er et tegn på at EX/IN gir håp om et annet liv.

Fra fengslet

Med EX/IN så har innsatte begynt å rekruttere hverandre den siste tiden. Jeg har et overblikk om det er folk fra Søndre Nordstrand som sitter inne.

Det snakkes også veldig mye om EX/IN blant de innsatte som har vært en del av dette. De er generelt veldig fornøyde med den oppfølgingen de har fått. EX/IN er veldig ønsket inn i fengslene.

Til tross for at han satt i varetekt, påpekte også deltakeren vi intervjuet at han fortsatt hadde troen og drømmen om et liv med utdanning og arbeid.

Jeg skal klare å ikke komme inn igjen, siden jeg får hjelp av EX/IN. Det er det som er målet mitt. Jeg har et år igjen som lærling, så med et år til med lærlingplass, så har jeg fagbrev. EX/IN hjelper meg inn i ny lærling-jobb.

Jeg føler at jeg har en større sjanse med å lykkes ved å ha EX/IN rundt meg. Det er veldig vanskelig å komme ut av fengsel, skaffe seg ting, bolig og alt dette som EX/IN hjelper til med. Jeg setter veldig pris på at de er der.

Økt hverdagskompetanse

EX/IN gir, som kjent, støtte og hjelp til små og store hverdagslige oppgaver. Dette mener vår informant, som selv var deltaker i programmet, er noe av det som skiller EX/IN fra andre hjelpeinstanser. Da vi spurte ham om han trodde de andre deltakerne i EX/IN fikk økt hverdagskompetanse, var det denne hjelpen han trakk fram som avgjørende. Han sa det slik:

Ja, det tror jeg. Poenget er å prøve å holde dem borte fra kriminalitet. Gjennom EX/IN får de erfaring med å få støtte, de opplever å få hjelp. De får hjelp med de tingene de ikke kan eller ikke forstår. De har kanskje ikke hatt så mange slike erfaringer. Det gjelder også sårne ting som å det å bo i en leilighet.

Informantene framhever skammen deltakerne opplever ved ikke å ha kompetanse på det mange oppfatter som hverdagskompetanse, som å betale regninger, forstå offentlige dokumenter, osv.

En informant fra NAV sa det slik:

Det er skamfullt å ikke kunne mestre livet, ikke vite hvordan du for eksempel skal betale en regning. Kandidatene forteller ikke nødvendigvis dette til saksbehandler i NAV. De kommer bare tilbake gang på gang og har ikke betalt husleien. EX/IN har deres tillit og de tør derfor å spørre. EX/IN har dessuten tid til å sette seg ned og betale regningen sammen med kandidaten de første gangene.

Videre sier de:

Det EX/IN gir dem, er oppfølging og støtte. Det gjelder også i overgang til jobb. De støtter dem og lærer dem de tingene de ikke har lært.

Fra NAV sin side blir den helhetlige tilnærmingen framhevet som en del av nøkkelen for deres mestringstro:

EX/IN gir en helhetlig oppfølging. De gir den støtten de trenger i hverdagen for å komme seg ut av det kriminelle miljøet. Det er mye å bli vant til når de kommer ut av fengsel.

Arbeid, utdanning, bolig og sosialt nettverk

I prosjektdokumentene er arbeid, utdanning, bolig og nettverksfremmede rekreative aktiviteter nevnt som sentrale for levekår.

Fra fengslets ståsted understrekes betydningen av EX/INs arbeid med å skaffe bolig og arbeid.

Bolig er den største utfordringen i tilbakeføringsarbeidet, deretter nettverket og aktivisering. Mange av de innsatte er vokst opp i institusjoner og har generelt lav hverdagskompetanse.

Man får fulgt dem mye mer opp nå og gitt dem en hverdag med innhold. Vi i ungdomsteamet er ofte med i møtene med EX/IN for å få et overblikk. De største utfordringene er bolig, jobb og skole. Spesielt jobb, man trenger noe å bruke tiden sin på.inntektskilden må komme fra en plass og da er det lett å havne tilbake i kriminalitet. Kandidatene er svært kreative på mulige løsninger for å få inntekt.

Generelt peker informantene på at det er en positiv utvikling hos kandidatene når det gjelder bolig, utdanning og arbeid. Prosjektleder påpeker at flere er i gang med voksenopplæring. Deltakeren vi intervjuet, var også i gang med utdanning og han ønsket å fortsette så snart han kom ut av varetekt og fengsling. Han hadde ett år igjen av utdanningsforløpet.

Vi spurte ham om hva målet var med å være del av EX/IN. Svaret var:

Jeg skal klare å ikke komme inn igjen, siden jeg får hjelp av EX/IN. Det er det som er målet mitt.

Den positive utviklingen blir understreket fra NAV:

Det går i positiv retning fordi de får konkret hjelp. Vi vet at det ikke er lett å skaffe seg bolig når du sitter inne. Det er en lang prosess, særlig hvis NAV er inne i bildet. EX/IN bygger tillit til kandidatene, og gir dem en større tillit til systemet. De gir dem en tro på at du faktisk kan få hjelp.

Videre sier NAV:

NAV er komplekst og vanskelig å forstå for kandidatene. Når du kommer ut fra fengsel, og ingenting er klart, ingen bolig, ingen penger. Det at dette er på plass noen måneder før løslatelse, gjør at de kan senke skuldrene.

Gjeld er også en utfordring for mange av deltakerne. Uten fast inntekt, samtidig som at man har gjeld, kan det lett føre til et ønske om raske penger. For disse deltakerne er det imidlertid også en utfordring at de har lite erfaring og kunnskap om økonomisk planlegging.

En av miljøterapeutene sa det slik:

Vi hadde for eksempel en kandidat med mange hundretusener i gjeld. Uten EX/IN hadde han ikke tatt tak i nedbetaling av gjelden sin. Han hadde ikke peiling på økonomi. Da jeg sluttet, var han helt gjeldfri. Disse kandidatene er helt avhengige av EX/IN som drar dem i gang.

Det å skaffe seg bolig er også et komplisert anliggende. Det handler om kompetanse til å gå på visning, ferdigheter til å søke om bostøtte, men også om å få aksept hos utleier for personer med NAV-garanti, dvs. at NAV garanterer for betaling av husleie og betaler depositum (kausjonist) for leie av bolig.

Her er en refleksjon fra en miljøterapeutene omkring boligtemaet:

For dem som er løslatt er hver dag som går uten at det skjer noe, en seier. Jeg har en kandidat som er lettere psykisk utviklingshemmet, han fikk avslag fra Ung-Bo, og da sendte vi inn klage. Heldigvis så har saksbehandler på NAV og hans kontaktperson i fengselet pushet veldig på det og nå har han fått seg bolig og oppfølging av oss i EX/IN.

Disse deltakerne har ikke sjans til å kjempe disse sakene selv. Det at deltakeren klarte å dra på visning selv og nå har fått seg bolig, er en seier i seg selv. Men, de må ville selv, hvis ikke de vil, så får vi heller ikke gjort noe. Det er ganske stort det vi ber de om, vi ber dem jo om å forandre på hele livet sitt. De får støtte selv ved nederlag, så går man videre og prøver på nytt, det er ikke noe «krise».

Økt tillit til tjenesteytende instanser

Deltakernes erfaring med tjenesteytende instanser oppfatter vi har vært varierende. Beskrivelsen av M.A.s oppvekst gir et bilde der tjenesteytende instanser mer er forbundet med straff og fravær av omsorg. Slik det framstår fra intervjuene, er fengslet kanskje stedet der de har møtt mest forståelse for sin situasjon.

Kunnskap om og tillit til tjenesteytende instanser er derfor en utvikling som krever tid. En miljøarbeider sa det slik:

Disse karene er ofte dypt inne i kriminelle miljøer. Så hvor skal man legge lista? Hver dag som går uten kriminalitet, er en seier i seg selv. Disse kandidatene trenger positive erfaringer med det offentlige. De har ofte vært en del av barnevernet eller lignende fra de var 6-10 år. Det er viktig å gi dem positive assosiasjoner til hva det offentlige hjelpeapparatet kan bistå med. Noen har brutt helt ut av det kriminelle miljøet og det er en kjempeseier, selvfølgelig.

Prosjektleder beskriver prosessen slik:

Forutsigbarhet og trygghet er viktig for målgruppen og en forutsetning for tillit til støtteapparatet. Tidligere har de ikke stolt på noen, for eksempel NAV, fengselsvesenet osv.

Tillit kan være vanskelig å måle. Vi spurte derfor etter hva som kan være tegn på at tilliten er økende.

Tegn på mer tillit er tålmodighet. Når vi har samarbeidet med dem har de større forståelse for at ting tar tid. De er for eksempel flinkere til å se at saksbehandlerne i NAV jobber med dem og ikke mot dem, selv om resultatet ikke kommer umiddelbart. De ønsker også i større grad enn tidligere å prøve ut ulike tiltak som tilbys.

Et eksempel er en ung mann som gikk på en «smell» med alkohol i en overgangsbolig, han stakk av, men tok opp kontakten med miljøarbeideren i EX/IN selv om han var på rømmen. Det er en suksess i arbeidet, han hadde nok tillitt til miljøarbeideren sin til å ta kontakt, selv om han hadde rømt. Han følte seg presset siden han gikk på en smell og ville blitt tilbakeført til fengselet. Etter positiv alkoholtest fikk han 10 minutter til å pakke, mens fengselsbetjenter stod nede og ventet på han. Vi synes det var dårlig håndtert fra overgangsboligen. Resultatet her hadde nok vært annerledes om miljøarbeideren til denne unge mannen hadde vært til stede under samtalen i overgangsboligen.

Oppsummering og refleksjoner

Vårt inntrykk er at informantene ser EX/INs arbeid som en vei for deltakerne inn i et liv med økt livsmestring. De mener EX/IN bidrar positivt til deltakernes tro på at de kan skape seg et liv utenfor kriminalitet.

Vi får videre et inntrykk av at den hjelpen EX/IN gir når det gjelder hverdagslige utfordringer, blir betraktet som en nødvendig detalj som andre instanser ikke hjelper dem med. Uten denne hjelpen ville mye av prosessene stoppet opp. Når NAV sier at de får den støtten de trenger for å komme seg ut av det kriminelle miljøet, er det selvfølgelig de store tingene som hjelp til bolig og arbeid. Samtidig oppfatter vi at uten hjelp til de hverdagslige tingene, ville arbeidet vært nytteløst.

Vårt inntrykk er derfor også at det handler om hjelp til å komme seg inn i et sosialt liv, og at dette er noe mer og noe annet enn å komme seg ut av kriminalitet. Du er ute av kriminalitet når du slutter å stjele, bruke vold og selge ulovlige stoffer, men du er ikke inne i et sosialt og velfungerende samfunn. De hverdagslige tingene er hjelp til en sosialisering. Det er en læringsprosess som tar tid.

I tillegg vet vi at mange av deltakerne sliter med psykisk uhelse. Det er derfor også et helsemessig aspekt ved veien inn i et normalt liv. EX/IN bidrar som kjent ikke med hjelp til behandling av psykiske plager, men hjelper dem med å finne nødvendig hjelp og støtter dem slik at de møter opp hos legen og følger anbefalte behandlinger.

Når det gjelder arbeid, utdanning og bolig, ser vi det samme. Informantene ser EX/IN som en avgjørende instans for å hjelpe dem med kritiske utfordringer som bolig, utdanning og arbeid. Gjennom EX/IN øker også tålmodigheten med hjelpeapparatet.

Samarbeid mellom involverte aktører i hjelpeapparatet

Et mål for EX/IN er å øke kvaliteten på samarbeidet mellom aktører i hjelpeapparatet som arbeider for å hjelpe unge kriminelle.

Samarbeid i et mylder av ulikhet

Når samarbeid er tema, blir ofte kompleksiteten i samspillet mellom hjelpeinstansene framhevet. Fra prosjektleders side framheves for eksempel at EX/IN skal forholde seg til 25 ulike fengsler med ulik kapasitet, ulik filosofi og ulike måter å møte innsatte på. Dermed må miljøarbeiderne også forholde seg ulikt til hver enkelt.

Det samme gjelder for bydelene. Representant fra EXIN Oslo peker på at bydelene er organisert ulikt og derfor også fungerer ulikt. Det samme gjelder internt i de enkelte tjenestene.

NAV blir framhevet av de fleste informantene som en nøkkelaktør i dette arbeidet. Samtidig er de også et eksempel på ulikhet mellom bydeler. EXIN Oslo sier det slik:

I noen bydeler har ruskonsulentene i NAV ansvaret for et fåtall personer og har muligheten til tett og god oppfølging. I andre bydeler har de ansvaret for så mange at de ikke har sjanse til å følge opp på samme måte. Det kan også være også personavhengig hvor mye saksbehandlere/konsulenter i NAV engasjerer seg.

Den samme refleksjonen gis fra EX/IN BSN. Her framheves også ulikheten når det gjelder kapasitet:

Tid, sted, kapasitet varierer fra hver enkelt saksbehandler. Vi opplever at NAV-BSN har kapasitetsproblemer, selv om viljen er der. Et eksempel på dette er at en av saksbehandleren her kun er tilgjengelig på chat fordi hun har så mye å gjøre. NAV kan også gjerne få beskjed om løslatelse, først en stund etter at den innsatte er løslatt.

Regelverket blir også oppfattet ulikt mellom NAV-kontorene:

Det er også ulike tolkninger av hvem som har rett på KVP (kvalifiseringsprogram). Noen får innvilget KVP hos et NAV-kontor, mens en nesten identisk kandidat får det ikke hos et annet NAV-kontor. Dette gjør ting uforutsigbart for kandidatene.

Kriminalomsorgen framhever også manglende overlapp mellom tjenestene som en utfordring i dagens tilbakeføringsarbeid.

Selv om kriminalomsorg og kommunene skal samarbeide, så blir det et skille mellom verden ute og verden inne. Om de har oppfølging ute, stopper det opp under soning. Lite samarbeid gjør at man i fengsel ikke får fulgt opp. Og det samme for kriminalomsorgen. Det er vanskelig å følge opp etter soning. Det blir litt hakkete, om du skjønner. Det blir ikke en rød tråd.

Tilsvarende finner vi hos Ungdomsteamet i NAV. De framhever også manglende overlapp og kommunikasjon som den største barrieren i tilbakeføringsarbeidet. Det samme gjør fengslet:

Under en straffegjennomføring går man gjerne fra høysikkerhet, til lavsikkerhet til overgangsbolig. Det er ikke alltid informasjonen flyter godt mellom fengslene. Så EX/IN har en viktig funksjon, de er tett på.

Bevegelse mellom og på tvers

Beskrivelsene over gir et bilde av EX/INs arbeidsbetingelser som for oss framstår som et mylder av ulikheter både med hensyn til organisering, interne praksiser, tolkninger av regelverk og kapasitet.

EX/IN har som kjent, ambisjon om å ta utgangspunkt i deltakernes behov. Det er det som hele tiden skal gi retning for deres arbeid. Det er også dette som framheves av informantene. Her blir miljøarbeiderne beskrevet som en los som gir deltakerne hjelp til å navigere i og mellom systemer.

Prosjektleder omtaler seg selv om en *allmennpraktiker*. Det vil si en som ser helheten og kan bevege seg mellom og på tvers. Hjelpinstansene er spesialistene som har avgrensede oppgaver.

Informantene, som er representanter fra hjelpeinstansene, ser også EX/IN som en ressurs i tilbakeføringsarbeidet. De framhever betydningen av at noen kan ta *kampen* for deltakerne og skape broer der det ikke er overlapp mellom instansene. De blir derfor omtalt som den *røde tråden* eller *edderkopp* i systemet. De binder tråder mellom instanser og skaper en helhet for deltakerne. Her er eksempler på uttalelser.

En av miljøarbeiderne sa det slik:

Vi står ofte ovenfor vanskelige saker og må tale deltakernes sak. Et eksempel: En deltaker hadde en aktiv sak og siste bosted på Sagene, men har folkeregistrert adresse på Søndre Nordstrand. Da mener begge NAV-kontorene at denne brukeren ikke skal til dem. EX/IN tar da denne «kampen» på vegne av deltakeren.

Kriminalomsorgen:

Det som er veldig positivt er overgangen, at man blir kjent med EX/IN før, under og etter løslatelse. De er med hele tiden. De er som en rød tråd igjennom det hele. Det er positivt.

Tilbakeføringskoordinatoren hos oss jobber også med systemet ute, men er ikke ute. Vi kan ikke troppe opp på NAV-kontoret, for eksempel. EX/IN er edderkoppene som jobber opp mot mange instanser.

NAV:

De støtter dem den dagen de kommer ut. EX/IN har forberedt løslatelsen. De går på besøk i fengselet. Det er ikke alle innsatte som har besøk i fengsel, ikke alle som har noen der når de kommer ut. EX/IN er en person som er der når de kommer ut.

Miljøarbeider:

NAV er et stort system og ting tar tid, for eksempel er det 4-6 måneders behandlingstid for å få Ung-Bo. Vi hjelper kandidatene mye i å forstå det offentlige systemet. Et eksempel er en som skal ha rusbehandling. Han er innsatt i Halden fengsel, men er fra Oslo og skal ha behandling i Trøgstad. Her har vi brukt ekstremt mye tid for å hjelpe denne deltakeren til å få den helsehjelpen han har behov for. Dette hadde han aldri klart å få til alene. Vi i EX/IN kan systemet og gjør prosessene mer effektive.

Fengslet:

Det som er unikt med EX/IN er at de kjenner de ute i samfunnet og de kjenner de kriminelle nettverkene. Ved å ha god kjennskap til disse nettverkene, kan de også hjelpe deltakerne å komme seg ut av nettverkene. Med EX/IN kan man tørre å gjøre ting i progresjonen raskere enn man vanligvis kan i fengselsvesenet.

Fengslet understreker også betydningen av politikontakts arbeid. De sier:

Det er gull verdt med politikontakten. For den oppvoksende generasjonen og søsken, er gode rollemodeller viktig.

Vårt inntrykk av dette er at EX/IN ikke bare bygger et nettverk for deltakerne, men de bidrar også til at hjelpeinstansene blir mer oppmerksomme på hverandre.

Oppsummering og refleksjon

Vi ser at rammebetingelsene for samarbeid er kjennetegnet av ulikhet på mange områder og at det er lite overlapp og kommunikasjon mellom instansene. Vårt inntrykk er derfor at EX/INs rolle som los og forkjemper for deltakerne, er en nøkkel for at de kan nyttiggjøre seg hjelpen som det offentlige systemet bidrar med.

Målet i EX/IN-prosjektet om at det skal foreligge overgangsplaner som alle instanser slutter opp om, er i liten grad kommentert. Sett i lys av de rammebetingelsene EX/IN arbeider

innenfor, virker det som dette målet er satt ut fra et ideelt ståsted og på siden av en faktisk situasjon.

Det som derimot er helt åpenbart, er at kandidatens behov blir ivaretatt av riktig instans. Miljøarbeiderne loser, støtter og tar «kampen» der det er nødvendig. Det interessante er at ingen av informantene kommenterer denne kampen som negativ. Tvert imot ser, de som har uttalt seg, denne kampen som nødvendig og positiv, selv om det handler om egen instans.

Videre er det heller ingen som har kommentert manglende samspill i deltakernes familie. Vi oppfatter at dette skyldes at vi her også har et resultatmål som er utviklet på basis av en ideell og ønsket situasjon, men som likevel viser seg å være lite relevant. Slik vi oppfatter det, setter EX/IN deltakernes ønsker og behov i førersetet. Når familiene ikke er kontaktet, oppfatter vi at det handler om at det ikke er noe ønske hos deltakerne.

Læring om målgruppen

Et av EX/IN-prosjektets mål er å bidra til økt kompetanse om målgruppa blant samarbeidspartene. Informantene har imidlertid ikke omtalt sider ved målgruppa som noe nytt eller noe de ikke visste noe om. Vi oppfatter at informantene er personer som i flere år har arbeidet med denne målgruppa og kjenner godt til deres utfordringer.

Delt kompetanse

Vi opplever imidlertid at informantene har et brennende ønske om å gi oss som evaluerer en forståelse av hvem disse menneskene er, hva de har av utfordringer og om egne begrensninger for å kunne hjelpe.

Gjennomgående i beskrivelsene er at dette er en gruppe sårbare mennesker med utfordringer av både psykisk, sosial og praktisk karakter. Videre oppfatter vi at de betrakter EX/IN som avgjørende for at de skal komme ut av kriminalitet og få et så normalt liv som mulig.

Samtidig er inntrykket at den felles forståelsen og kunnskapen om målgruppa er forsterket hos EX/INs samarbeidsparter. Hver instans har fra sitt ståsted hatt en kompetanse. Vårt inntrykk er at den nå er mer delt og det kan snakkes mer åpent om problematikken disse deltakerne står overfor.

NAV var den eneste som påpekte at de hadde fått mer kunnskap om målgruppa. For dem er imidlertid kunnskap om denne gruppa noe de vegrer seg for å gå nærmere inn i. Med det arbeidspresset de har, er det å ikke gå inn i problematikken omkring målgruppa en måte å beskytte seg selv på.

Ja, ansatte på NAV har nok fått mer kunnskap om målgruppa. Samtidig ønsker ansatte kanskje ikke å ta inn over seg alle skjebnene. Vi må klare å sove om natta. Vi har en belastende jobb, og sykefraværet er høyt. Folk hos oss tenker vel som så at de som er i fengsel er ivaretatt, sammenlignet med de som står i mottak med 1,70 kroner på konto.

Begrenset evne til konsekvensvurdering

Målgruppas alder har imidlertid vært kommentert. I EX/IN er deltakernes egenmotivasjon for å komme ut av kriminalitet avgjørende. Helt grunnleggende for EX/IN er, som kjent, at det ikke foretas tiltak eller handlinger uten fult samtykke hos deltakerne.

Videre er det også kommentert fra informantene at den omstillingen deltakerne sier ja til ved samarbeid med EX/IN er omfattende. Det innebærer et nei til raske og store penger i en situasjon der de kanskje har relativt stor gjeld. Videre er det et nei til venner og det sosiale nettverk de hatt i mange år.

Det er et ja til arbeid med egen psykiske helse, lite penger, få venner – nye nettverk som skal etableres, skolegang der de tidligere har opplevd nederlag og som kanskje er forbundet med vonde minner og et hjelpeapparat som allerede er hardt belastet.

Vi oppfatter at motivasjon til dette arbeidet krever modenhet. Ifølge Nordengen (2023) regnes for eksempel ikke hjernebarken som ferdigutviklet før nærmere 30-årsalder. Hjernebarken regnes som viktig for dømmekraft, risikovurdering, planlegging og resonnering. Den sene utviklingen gjelder særlig for gutter. For vår målgruppe betyr dette at de fysisk sett ikke har utviklet impulskontroll, evne til langtidsplanlegging og emosjonell kontroll. Likevel takker de ja til deltakelse.

Betydningen av alder og modenhet ble derfor også påpekt av en informant.

Det er fint at de er fylt 18 år for det følger med en del forpliktelser, de er myndige. De kunne nok vært over 25 år, men helst ikke under 18 år.

Når de er 16-17 år er de så umodne at fordelene med å bryte ut er mindre enn fordelene med å drive med kriminalitet. Kanskje de kunne vært 20-25 år, egentlig.

Motivasjonen kommer gjerne med alderen, når fordelen med å være lovlydig overgår fordelen med å være kriminell. De kan nok heller være 20-30 år, enn 18-25 år. Vi har ikke hatt noen kandidater som har vært 18 år, men vi har en som er fylt 26 år (han ble en del av EX/IN mens han fortsatt var 25år).

Oppsummering og refleksjon

Våre informanter er personer som i stor grad kjenner godt til denne målgruppa. Vi opplever imidlertid et ønske om å formidle kunnskap om hva denne målgruppa står overfor av utfordringer.

Samtidig er det et inntrykk at det er skapt en økt fellesforståelse om målgruppa og kanskje også et felles språk. For involverte i samarbeidet med EX/IN BSN er dette et resultat av EX/INs arbeid.

I fellesforståelsen ligger det at målgruppa er mennesker som har få eller ingen reel mulighet til et liv utenfor kriminalitet uten hjelp fra EX/IN. I dette ligger det også at de biologisk sett er umodne med liten evne til å tenke konsekvenser av sine handlinger. For målgruppa er et liv utenfor kriminalitet en prosess som omfatter mange plan, både økonomiske, sosiale og praktiske omstillinger. Ikke minst, de står i en sosialiseringssprosess eller læringsprosess der de skal lære å leve på nye måter og forholde seg til nye verdier og normer.

Å ta valget om en ny livsform og stå i utfordringene som oppstår, virker urealistisk ut fra et biologisk perspektiv. Som mennesker er vi rett og slett ikke skapt slik at vi kan greie denne type omstillinger alene. Målgruppa kan verken forvente støtte fra familie eller eget sosialt nettverk. En del av omstillingen er å holde seg vekk fra tidligere venner og bekjente. Vårt inntrykk er derfor at informantene anerkjenner dette. EX/IN er derfor svært velkommen. Den biologiske modenheten oppfatter vi også er begrunnelsen for anbefalingen om at øvre aldersgrensen bør økes til 30 år.

Læring om tilbakeføringsarbeidet

EX/IN skal bidra til å styrke metodisk kompetanse i tilbakeføring til samfunnet. Det er med andre ord spørsmålet om hva EX/IN gjør som er annerledes, nytt og nyttig i tilbakeføring og reintegrering i samfunnet.

Tilbakeføring eller innføring

Før vi går inn på informantenes vurdering av EX/INs arbeidsmetoder, stopper vi ved begrepet tilbakeføring. Med M.A.s historie i minnet og informantenes beskrivelse av deltakerne, oppfatter vi at det ikke er snakk en tilbakeføring, men om en innføring til samfunnet.

Målgruppa har siden de var helt små, levd et liv med store utfordringer som det i liten grad har blitt tatt tak i eller som tjenestene ikke har lyktes i å håndtere. De har på mange måter aldri vært en fullverdig innbygger og levd et liv, vi som evaluerer, oppfatter som normalt. Når unge voksne mennesker er uten det vi har kalt hverdagskompetanse, mener vi det er det tegn på alvorlig svikt i de forventningene vi har til et velferdssamfunn. Vi oppfatter derfor at EX/INs arbeid ikke bare er tilbakeføring, men også innføring til samfunnet.

Trekk ved arbeidet som er av særlig betydning for målgruppa

En fast kontaktperson og tett relasjon

Den kanskje viktigste siden ved arbeidsformen er den nære og tette relasjonen som skapes mellom deltakerne og EX/INs miljøarbeidere. Det framheves sterkt av informantene. Det starter som kjent ofte i fengslet og bygges gradvis ut til en fortrolig relasjon.

Vi har tidligere beskrevet hvordan deltakeren selv poengterer at det var den personlige relasjonen han fikk til miljøarbeideren i EX/IN som gjorde at han valgte å takke ja til tilbudet om å bli med i EX/IN.

Det var den personen Martin var som gjorde at jeg fikk tillitt til han. Det har alt med personen å gjøre. Martin var veldig åpen og sa han var der for å hjelpe meg, men var veldig tydelig på at jeg ikke trengte å gjøre dette hvis ikke jeg ikke ville. Det var helt opp til meg å være med, og EX/IN ville være et støtteapparat for meg.

Videre sier han:

Jeg får besøk jevnlig, hver uke eller annenhver uke. De jobber opp mot løslatelse med å finne meg bolig, jobb og så videre. Det hjelper meg mye å få hjelp av EX/IN. Jeg er oppvokst slik at det ikke har vært mye hjelp, ikke mange hjelpetiltak, men dette er noe EX/IN bidrar til.

Fra EX/IN Oslo framheves også den tette og fortrolige relasjonen som et suksesskriterium for EX/IN BSN. De mener at EX/IN BSN har avdekket behov for at folk treffer folk, som de sa. De mente at det relasjonelle er helt avgjørende og en forklaring på de gode resultatene.

Ved å gå sammen med krevende kandidater, har EX/IN BSN raskt identifisert hva det er behov for, hvor det er mangler og hva som er sviktsonene. Man finner raskt ut av hva man kan gjøre noe med, f.eks. i samarbeid med NAV, kontakter til psykologer osv.

Fra bydelen sies det slik:

Relasjon og tillitsbygging har vært viktig. Det er ingen «quick fix» å få kandidatene ut av kriminalitet og det tar tid å bygge opp denne relasjonen.

Informanter fra fengslet sier det slik:

Tilbakemeldingene fra de unge guttene er at EX/IN er et veldig bra tiltak. Jeg har ikke møtt på en eneste kandidat som har sagt de ikke vil ha noe med EX/IN å gjøre, det er mer effektivt, det gir mer stabilitet og de bygger relasjoner.

De ansatte i EX/IN gir mer enn de hadde trengt av seg selv, de strekker seg langt for kandidatene. Det hjelper veldig for dem å ha en voksen person med seg som de har tillit til. Relasjonene med miljøarbeiderne kan ha veldig stor effekt.

De innsatte har så mye med seg i bagasjen. EX/IN er med på å gi dem en åpning og vise at det er mulig å gjøre endringer i relasjoner og økonomi. EX/IN gir dem et lys, et håp. Det blir personlig, slik at de innsatte gjerne ikke vil skuffe kontaktpersonen sin.

Ingen vedtaksrett

Vi har sett at EX/INs miljøarbeidere er som en verge. Det vil si en nær person som deltakerne kan være åpne med. En nøkkel i dette arbeidet tror vi er at EX/IN ikke kan fatte vedtak rundt kandidaten. De kan ikke straffe eller belønne, men kun være som en hjelpende venn eller forelder som ønsker deltakerne alt vel. En informant fra fengslet sa det slik:

Samtidig er ikke miljøarbeiderne i EX/IN ansatt i kriminalomsorgen, noe som gjør at den innsatte kan være ærligere med denne ressursen.

Tilhørighet og nettverk - ut av ensomhet

Da vi snakket med EX/IN-deltakeren var han tydelig på at relasjonen til miljøarbeideren både var fortrolig, uformell og hjelpende. Samtidig var han helt klar over at det var en profesjonell relasjon som på sikt ville bli avsluttet. Likevel er denne profesjonelle kontakten den personen de har i et liv utenfor kriminalitet. EX/INs miljøarbeider kan lett bli deres eneste fortrolige.

En kjempeutfordring er ensomhet, sier tilbakeføringskonsulent i kriminalomsorgen.

EX/IN har fokus på kandidatenes nettverk. Refleksjon rundt dette, være bevisste på hvem de ønsker å være sammen med og hvem det kan være konstruktivt å være med. Frivillige organisasjoner, osv. Koble dem på. Flytte dem ut.

Fra fengslets side blir også den nære relasjonen framhevet som avgjørende for å få deltakerne ut av kriminalitet.

Hva mister vi uten EXIN? Jeg tror vi får flere gjengangere. EX/IN får hjulpet en god del ut av miljøet. Vi får mer kriminalitet, flere blir fengselet fordi flere ikke får besøk.

Sømløs tilbakeføring

EX/IN følger som kjent kandidatene tett og loser dem gjennom hele forløp med leger, NAV, psykologer og arbeidstrening. Fra fengslets side påpekes det at det er den sømløse tilnærmingen når de kommer ut, som er avgjørende for at de kan lykkes.

Sømløse overføringer er svært viktig, samt det å ha noe å gjøre som avtaler og aktiviteter. Det er viktig å vite dette før man slippes ut av fengsel. De som ikke kan hentes av andre, bør ha noen fra EX/IN til å hente dem. Det er mye inntrykk på den første veien ut av fengselet. De innsatte som løslates trenger hjelp til å kobles på boligkontor, hjelp med gjeld, nettverk, og kjøring. Dette er veldig viktig. Den kjøreturen til ett eller annet kan brukes aktivt til dialog mellom kontaktperson og kandidat. Kandidatene trenger også mye påminnelser og EX/IN må kunne strekke seg til å følge opp og bistå også etter klokka 15.30.

Den sømløse koblingen blir også framhevet som avgjørende av tilbakeføringskonsulenten i kriminalomsorgen. Hen påpeker at de har mange gjengangere. Når de kommer tilbake til fengslet, snakker de innsatte om hvordan det gikk ved forrige løslatelse. Da er det ofte de små tingene som utbetalinger fra NAV som ikke kom, eller noe ved bomiljøet som var utfordrende. Det er små ting som velter lasset og som gjør at de faller tilbake til kriminalitet.

Lokalkunnskap

Fengslet mener et særegent trekk ved EX/IN er deres kunnskap om lokalsamfunnet. De kjenner nettverkene og de kjenner hjelpeinstansene. Denne kunnskapen mener de er viktig for å kunne hjelpe deltakerne med komme seg ut av nettverkene.

Fra bydelen

Vi har troa på den nærkontakten og kjennskapen til bydel, som er veldig viktig. Man trenger kunnskapen om bydel og relasjoner både for metodikken og oppfølgingen. Det må bli personavhengig i det tilfellet her.

Fra EXIN Oslo sin side blir det av betydning å ha en instans i bydelen. Bydelen må sørge for ansvaret, sier de. De mener det bør være klare retningslinjer og gode lokale strukturer i hver bydel for hvordan man tar vare på deltakerne i målgruppa.

Bydelene trenger gode rigger for dette, spesielt siden bydelene er ulikt organisert. Selv om kandidaten faller ut av EXIN Oslo, så må det være på plass en rigg i bydelen som tar vare på den aktuelle kandidaten, siden den tilhører den aktuelle bydelen.

Videre påpeker de selv at dette er en oppgave de i EX/IN Oslo ikke kan påta seg. Vi klarer ikke å løpe rundt og fikse praktiske gjøremål for kandidatene, som de sa. De mente det måtte være en rigg i bydelen som bidro til dette.

Samarbeidspartenes vurdering av arbeidsmetoden

På bakgrunn av beskrivelsene vi har fått av arbeidsmetodene i EX/IN har vi gitt en vurdering av at dette er en gjennomtenkt og systematisk metodikk. Samarbeidspartene til EX/IN støtter i stor grad opp om dette, men gir også utdypende refleksjoner omkring arbeidsformen.

Tillit

Vi oppfatter at det er en gjennomgående tillit til EX/IN. Det er tillit til at de følger opp deltakerne og finner relevante samarbeidsparter. Her er eksempler på uttalelser:

Fengslet:

Vi finner aktuelle kandidater og sender mail til EX/IN BSN og EXIN Oslo. Informasjonsflyten går veldig bra, oppfølgingen kandidatene får er veldig bra, og aktuelle samarbeidspartnere til jobb og skole som de finner til kandidatene er bra. De gjør en veldig fin og rask jobb og det hjelper oss mye. Vi er veldig avhengig av EX/IN som klarer å ha en fin flyt på tilbakeføringsarbeidet og hva som skjer med kandidatene.

Fengslet:

EX/IN klarer å bygge tillitt til de innsatte tidlig og ivaretar mye av tilbakeføringsarbeidet og ivaretagelse av den enkelte innsatte. Ting stopper ikke opp når man blir løslatt. EX/IN er våre kontakter opp mot NAV etc. EX/IN er virkelig noen som taler guttenes sak og følger de opp. Lana har for eksempel skrevet en klage og levert den inn på vegne av en innsatt. En sosialkonsulent i fengselet hadde ikke klart å få til de resultatene som EX/IN klarer. EX/IN har kapasiteten, fagligheten og relasjonene. De er tilgjengelig for de innsatte og de passer på at de overholder avtaler etc.

Andre fra fengslet gir uttrykk for mye av det samme:

EX/IN er første punktet vårt når vi snakker om tilbakeføringen til de innsatte.

Effektivitet

EX/INs arbeid blir omtalt som raskt og effektivt. De svarer raskt, de ordner med kontakter og får raskt i gang nødvendig prosesser.

Fengslet:

EX/IN er lett å samarbeide med og de kommer på kort varsel. Det kan være en veldig stor prosess for oss i fengselet å finne riktig NAV-kontor for eksempel, men EX/IN fikser dette utrolig effektivt, noe som igjen er veldig positivt og forutsigbart for de innsatte. Det er fortgang i ting, de får ting til å skje. I fengselet har vi mange system-utfordringer som EX/IN ikke har, for eksempel kan vi få «lock down» i to timer ved en hendelse. Når dette skjer, får vi ikke gjort noe arbeid. Dette er utfordringer som EX/IN slipper å hankses med i hverdagen, som gjør at effektiviteten hos dem ikke stopper opp.

Fengslet:

En konkret sak i Halden fengsel fra Mortensrudområdet, som ønsket seg inn i behandling og ut av rus og kriminalitet. Jeg tok da kontakt med EX/IN. Vi hadde både

telefonkorrespondanse og fysiske møter, for å skape bindeleddet opp mot kommunen. Lana fikk i oppgave å se på hvem som kunne være aktuelle rusbehandlere for denne kandidaten. Vi hadde dialog over litt lengre tid. Dette samarbeidet fungerte veldig fint. Veldig bra å ha en i bydelen som vil være der når den innsatte slippes ut, spesielt siden ventetiden til behandling ofte vil være lenger enn soningen, og de da slippes ut i samfunnet før de har fått behandling. Det er veldig fint med noe så tilgjengelig som EX/IN og at man slipper det tunge byråkratiske systemet. Jeg sitter og ser hvor frustrerte innsatte er, så jo mer som kan effektiviseres, desto bedre.

Politiet:

Jeg har likt å være med å forme opplegget gjennom et politiblikk inn i arbeidsgruppen. Jeg tenker at de i arbeidsgruppa har jobbet veldig godt, de har markedsført seg i fengselet veldig bra. Når de får en aktuell kandidat, så jobber de veldig hardt for denne kandidaten. Fra oss i politiet er det utelukkende gode erfaringer med EX/IN.

I tillegg til effektivitet i forhold kandidatens utfordringer, blir også EX/INs bidrag til både arbeidsmessig avlastning og økonomisk besparing framhevet.

NAV framhever at de sparer frustrasjoner og at oppgaver nå blir løst tidligere. De sier:

EX/IN kan bidra til å løse NAV sine oppgaver. Alt slikt samarbeid på tvers vil hjelpe på sikt. Vi blir mer i forkant. For oss avlaster det den tette oppfølgingen

Felles mål og rolleklarhet

Vårt inntrykk er også at det som gir tillit, er både at EX/IN arbeider godt med deltakerne og får resultater, men også at de har god struktur i arbeidet med jevnlig oppfølgingssamtaler med ansatte i for eksempel NAV, at de har faste rutiner og er bevisst på roller og ansvar.

Fengslet:

Arbeidsfordelingen er klar. Jeg har ansvar for deltakerne her i fengselet og EX/IN har ansvar for alt etter de slippes ut.

Videre sier hen:

Jeg og Lana har fulgt opp en deltaker nå siden september, sammen med barnevernstjenesten. Han har en utfordrende atferd. Det er veldig gøy å jobbe tverrfaglig og spille på hverandre, men vi har tydelige og avklarte roller som er helt avgjørende. Det som har vært veldig bra i samarbeidet er at vi alle har dratt samme vei, vi er enige om målene til de innsatte. Vi har hatt en veldig tydelig og åpen dialog hele veien og samarbeidet har vært veldig bra.

Fengsel:

Det er avgjørende at vi har mye samtaler i starten hvor veien videre planlegges, med ansvarsgruppemøter, osv. EX/IN er veldig flinke, men de kan ikke ta alt, så det er viktig at noen hos oss holder i det også. Det er lurt med rolleavklaringer i starten og fortløpende. Det holder den røde tråden for den innsatte.

I en uttalelse fra NAV ser vi at rolleklarhet og effektivitet er to sider av samme sak:

EX/IN hjelper NAV. Når det gjelder bolig for eksempel, tar EX/IN seg av oppfølgingen og finner bolig. NAV går igjennom kontrakten, gjør kun saksbehandling og skriver vedtaket. EX/IN er til stor hjelp.

Oppgave og rolleklarheten kommer også til uttrykk i intervjuene med miljøarbeiderne i EX/IN. De er opptatt av at de ikke skal være en tilleggstjeneste, men en støttefunksjon. De poengterer at EX/IN ikke tar inn funksjoner som allerede er tilgjengelig, som for eksempel avrusning, men at de støtter opp under de tjenestene som allerede er etablert.

Større synlighet og et bredere sammensatt team

Det er de gode kvalitetene ved samarbeidet som hele tiden blir framhevet av informantene. Når vi har spurt hva som kan gjøres bedre eller annerledes, handler det stort sett om mer av det EX/IN allerede representerer.

Det å ha sentrale instanser fra hjelpeapparatet er et tema som flere har vært opptatt av. EX/IN er et samarbeidsprosjekt. Det betyr derfor mye hvem som deltar i de sentrale organene i EX/IN, som styringsgruppe og arbeidsteam. Det blir for eksempel nevnt at NAV ikke var med i styringsgruppa fra starten, men at arbeidet løsnet da de ble med.

Videre blir det pekt på at samarbeid med Utdanningsetaten er viktig for å få deltakerne inn i utdanning. Tilsvarende gjelder for samarbeid med aktører innenfor arbeidsmarkedstiltak og hjelp til å skaffe arbeid.

Kriminalomsorgsdirektoratet blir framhevet av prosjektleder som en instans som burde delta. Det mener han vil styrke fengslenes deltakelse.

Styrket deltakelse gjennom en kontaktbetjent i fengslet blir også framhevet fra kriminalomsorgen.

Det som er viktig i samarbeidet er å koble på en kontaktbetjent i fengselet, for å sikre at informasjonen deles (ved samtykke). På den måten får vi fanget opp hva som etableres rundt den innsatte.

Miljøarbeiderne peker på at arbeidsgruppen i prosjektet kunne vært satt sammen på en bredere måte. Det ville gjort premissene enklere og man kunne jobbet mer effektivt og målrettet. NAV var for eksempel ikke med i starten. Da de kom med ble løsnet arbeidet, ifølge informant fra bydelen.

Informant i NAV innrømmer imidlertid at før hen ble kjent med EX/INs arbeid, opplevdes telefoner fra EX/IN som masete. Nå som hen kjenner EX/INs arbeid er hen opptatt av å se på mulighetene for å styrke det. Hen er derfor opptatt av å finne ut hvordan det er mulig å få samarbeidet i gang på en smidigere måte. Selv foreslår hen mer skriftliggjøring av informasjon om EX/IN og flere møter med ungdomsteamet i NAV, slik at alle er informert. Hen ønsker også at representanter fra EX/IN kan komme og spise lunsj sammen med dem.

Det å få et ansikt, det fører alltid til et bedre samarbeid. Så må de forklare enkelt hvorfor dette arbeidet er viktig for oss i NAV. What's in it for me.

EXIN Oslo påpeker også at EX/IN BSN har avdekket systemutfordringer som blant annet utfordringene som følger med flytting ut av Oslo eller ut av bydelene og hvordan dette også innebærer skifte av NAV kontor. Det er ikke rett frem, som de sier. Videre sier de;

Ved å ha fått testet ut EX/IN BSN, så har man altså lært veldig mye om behovene og gapene, om hva som trengs. Man har også fått avdekket at politiet er en veldig viktig samarbeidspartner i EX/IN.

Fra politiets side blir EX/IN betraktet som et skjæringspunkt mellom dem og bydelen:
EX/IN er kanskje det viktigste skjæringspunktet som politiet og bydel kan jobbe sammen om. Vi trenger å få fanget opp de rundt 21-23 år.

Fra fengslets side blir også samarbeidet politi og bydel framhevet. De opplever at det å sitte i arbeidsgruppa har gitt dem kunnskap om tilbakeføringsarbeidet og samarbeid mellom bydelen og politi blir framhevet som særlig interessant:

Det å sitte i arbeidsgruppa har vært veldig givende og nyttig. Veldig fint å lære om det tverrfaglige samarbeidet mellom bydelen og politiet.

Behov for økt kunnskap på noen områder

Den faglige tilliten til miljøarbeiderne fra samarbeidspartnerne er uomtvistelig. Her er det full tillit. Noen trekker likevel fram noen områder de mener kan forsterkes. NAV, som er opptatt av at de må ha mer kunnskap om EX/IN, mener også EX/IN bør ha noe kjennskap til deres arbeidsområder.

Det kan også gis litt opplæring motsatt vei, slik at EXIN forstår hvordan saksbehandlingen fungerer på NAV. Hadde vært en fordel om EXIN hadde større forståelse for NAV kommunalt og NAV stat.

Fra fengslets side blir det påpekt at det kan være nyttig med mer kunnskap om rus og behandlingsfeltet generelt.

På direkte spørsmål om hva EX/IN trenger mer av svarte de:

Jo mer EX/IN kan om institusjonene som finnes (også utenfor Oslo), desto bedre tilbud vil EX/IN kunne gi kandidatene. Dette er veldig relevant kunnskap som EX/IN bør inneha.

Oppsummering og refleksjon

Vårt inntrykk er at en suksessfaktor for EX/IN er en-til-en-relasjonen mellom deltakerne og miljøarbeider. Den er tett, nær og fortrolig. De blir som en forelder eller verge. Det betyr at de blir en del av deltakernes sosiale nettverk i en overgangsfase. Vi syntes også det var interessant at deltakeren vi intervjuet poengterte dette, men samtidig også ga uttrykk for at han var klar over at det var et profesjonelt forhold som ville ta slutt.

Lokalkunnskapen om tjenestene og kriminelle nettverk og grupper i bydelen, blir også framhevet som viktig. Dette er en type kompetanse som vi antar kan være mer krevende å

opparbeide for en byomfattende EX/IN. Et byomfattende EX/IN vil dessuten være avhengig av en lokal rigg, som de kalte det, for å kunne utføre arbeidet på en måte som ga de resultater de nå ser EX/IN BSN skaper.

Den sømløse tilbakeføringen blir omtalt som avgjørende for deltakerne. Samtidig har vi tidligere vist at deltakerne utvikler en tålmodighet med hjelpeinstansene. Å skape og opprettholde denne tålmodigheten, oppfatter vi vil bli vanskelig, uten en nær og fortrolig relasjon til miljøarbeider.

Det er gjennomgående at samarbeidspartene støtter opp om EX/INs metodikk og arbeidsform. De har stor tillit til EX/IN som også blir framstilt som effektive. Dette til tross for at EX/IN bruker tid sammen med deltakerne på oppgaver som andre kanskje vil oppfatte som ubetydelige småting, prat om fotball, hjelp til en tur i dagligvarebutikken, lese oppskrift og koke saus. Vi oppfatter at effektiviteten ses i lys av at EX/IN oppnår resultater som få andre har greid.

For NAV særlig, er EX/IN omtalt som en avlastning for dem i deres arbeid. Andre trekker også fram betydningen av at EX/IN er klar på ansvars- og rolledeling. Samarbeidspartene har et felles mål og utfyller hverandre slik at de i fellesskap kan hjelpe mennesker de vet ikke har fått den hjelpen de har hatt behov for i sin oppvekst.

Når det gjelder forslag til forbedringer er det snakk om hva som kan styrke pågående arbeid. Det handler om mer og kanskje bedre informasjon inn til samarbeidende instanser og det å få flere med i arbeidsteamet og styringsgruppa.

Økonomisk lønnsomhet

Vi har satt opp en oversikt over kostander forbundet med etablering av et lokalt EX/IN og et liv for deltakerne der hen fortsatt er i en kriminell løpebane.

I tabell 1 og 2 nedenfor har vi utarbeidet to ulike caser. Det første beskriver et typisk forløp for en ung voksen i kriminalitet. I kolonnen «Hendelse» beskrives ulike hendelser i brukerens liv, knyttet til hvilke støtteordninger hen får, om hen soner i fengsel eller er ute i samfunnet. Kostnadene til de ulike hendelsene står i de tre kolonnene til høyre: «Kostander i bydel/NAV kommunalt», «Kostnader NAV stat» og «Kostnader i Kriminalomsorgen».

I casen blir det tydelig at kostnadene følger brukerens reise, som stort sett går i loop inn og ut av fengsel. For bydelen/NAV kommunalt ligger de største utgiftene i sosialstønad og akutt bolig. På statlig side ligger utgiftene til bostøtte og uføretrygd. For Kriminalomsorgen er kostnadene knyttet til fengselsopphold.

Den andre casen beskriver et typisk EXIN-forløp slik vi har sett det i prosjektet. Som nevnt tidligere, tar det tid å komme ut av et kriminelt miljø, og flere av deltakerne begår ny kriminalitet og soner i noen runder. Prosjektet har hatt en for kort varighet til å kunne si med sikkerhet om deltakerne kommer seg varig ut av kriminalitet, men gitt resultatene så langt i prosjektet, anser vi det som sannsynlig.

I case 2 ser vi at kostnadene for bydel er noe annerledes, og ligger på kvalifiserende tiltak i NAV, noe i sosialstønad, og til lønn til miljøarbeiderne i EX/IN. Den store besparelsen ligger i å unngå akutt bolig/hospits rett etter soning og i å få deltakerne over i kvalifiserende tiltak, og videre i jobb. Her vet vi at EX/IN har redusert bydelens utgifter til akutt bolig for sine deltakere i prosjektperioden i særdeleshett. For flere av deltakerne vil det også være hensiktsmessig, ut fra et faglig ståsted, å etablere bosted utenfor bydelen.

I tabell 3 viser vi hvilke kostnader (kommunalt og statlig NAV) som ligger til en bruker i ett år og for 10 brukere i ett år, uten EX/IN og med EX/IN-oppfølging.

Kostnader i politiet og øvrige 2.linjetjenester som psykisk helse, er ikke tatt med.

Vi har ikke regnet på besparelser på samfunnsnivå, knyttet til den preventive effekten av at disse unge voksne, aktive kriminelle velger å gå ut av miljøet. Men vi anser det som sannsynlig at EX/IN vil ha en positiv effekt på samfunnsnivå knyttet til redusert rekruttering til kriminalitet, opplevd trygghet i nærmiljøet, og bedre omdømme for bydelen.

Tabell 1

Case – ung voksen i kriminalitet				
Hendelse	Kostnad	Kostnader i bydel/NAV kommunalt	Kostnader NAV Stat	Kostnader i Kriminalomsorgen
12-18 år				
Barnevern - ressursteam				
Institusjon i ett år				
AMO-tiltak i NAV				
Innsats ung: Salto-oppfølging				
19-24 år				
Sosialstønad fra NAV (ung)	6650 per måned i 12mnd	79 800		
Bostøtte	12 000 per måned i 12mnd	96 000	48 000	
Etableringsstøtte NAV	Møbler. Tapt depositum	60 000		
Soning 1: 6 måneder varetekt, høysikkerhet.	105 000 per måned i 6mnd			630 000
Akutt bolig fra NAV etter soning (hospits eller hotell)	30 000 per måned i 3mnd	90 000		
Varetekt, 1 uke høysikkerhet	105 000 per måned i 1/4mnd			26 250
Bostøtte	12 000 per måned i 3mnd	24 000	12 000	
Etableringsstøtte NAV	Møbler. Tapt depositum	55 000		
Sosialstønad fra NAV (ung)	6650 per måned i 6mnd	39 900		
Varetekt, 4 uker høysikkerhet	105 000 per måned i 1mnd			105 000
Soning 2: Dom 8mnd. 6mnd varetekt, 2mnd høysikkerhet	105 000 per måned i 8mnd			840 000
Akutt bolig fra NAV etter soning (hospits eller hotell)	30 000 per måned i 3mnd	90 000		
Sosial nødhjelp	Behovsvurdert	5 000		

Sosial stønad i 3mnd (ung)	6650 per måned i 3mnd	19 950		
Soning 3: Dom 12mnd. 3mnd varetekt. 6mnd lavsikkerhet. 3mnd prøveløslatelse	105 000 per måned i 3mnd 75 000 per måned i 6mnd			315 000 450 000
Akutt bolig fra NAV etter soning (hospits eller hotell)	30 000 per måned i 3mnd	90 000		
Bostøtte	12 000 per måned i 12mnd	96 000	48 000	
Etableringsstøtte NAV	Møbler. Tapt depositum	55 000		
Varetekt, 3 uker høysikkerhet	105 000 per måned i 3/4mnd			78 750
Sosialstønad fra NAV (voksen)	8214 per måned i 12mnd	98 568		
25-34 år				
Soning 4: Dom 24mnd. 12mnd høysikkerhet. 10mnd lavsikkerhet. 2mnd prøveløslatt	105 000 per måned i 12mnd 75 000 per måned i 10mnd			1 260 000 750 000
Akutt bolig fra NAV etter soning (hospits eller hotell)	30 000 per måned i 3mnd	90 000		
Etableringsstøtte	Møbler. Tapt depositum	60 000		
Varetekt, 2 uker høysikkerhet	105 000 per måned i 1/2mnd			52 500
Bostøtte i 3mnd	8000 per måned i 3mnd	24 000	12 000	
Sosialstønad fra NAV (voksen)	8214 per måned i 6mnd	48 774		
Soning 5: Dom 7 mnd. 3mnd varetekt. 4mnd høysikkerhet	105 000 per måned i 7mnd			735 000
Akutt bolig fra NAV etter soning (hospits eller hotell)	30 000 per måned i 3mnd	90 000		
Bostøtte	12 000 per måned i 6mnd	48 000	24 000	
Sosialstønad fra NAV (voksen)	8214 per måned i 12mnd	98 568		
Varetekt, 6 uker	105 000 per måned 1,5mnd			157 500
Akutt bolig fra NAV etter soning (hospits eller hotell)	30 000 per måned i 1mnd	30 000		
Soning 6: Dom 36mnd. 6mnd. 16mnd høysikkerhet. 12mnd lavsikkerhet. 2mnd overgangsbolig	105 000 per måned i 22mnd 75 000 per måned i 12mnd			2 310 000 900 000
35-70 år				
Ufø	294 178(2,48xG, enslig) kr per år i 35 år		10 296 230	
Totalt fra 19-70 år		1 388 560	10 197 630	8 609 500
Uteblitt inntekt				
Uteblitt skatteinntekt fra 25-65 år	Brutto inntekt 600 000 Kommuneskatt: 12,7%: 76 200 Stat: 7,5: 45 000 x 45 år	Kommune-skatt: 3 429 000		Stat: 2 025 000

Tabell 2

Case: ung voksen i kriminalitet med oppfølging fra EXIN				
Hendelse	Kostnader	Kostnader i bydel/NAV kommunalt	Kostnader NAV Stat	Kostnader i Kriminalomsorgen
Barnevern - ressursteam				
Institusjon i ett år				
AMO-tiltak i NAV				
Innsats ung: Salto-oppfølging				
19-24 år				
Sosialstønad fra NAV (ung)	6650 per måned i 12mnd	79 800		
Bostøtte	12 000 per måned i 12mnd	96 000	48 000	
Etableringsstøtte NAV	Møbler. Tapt depositum	60 000		
Soning 1: 6 måneder varetekt, høysikkerhet	105 000 per måned i 6mnd			630 000
EXIN oppfølging i ett år	En av 10 som følges opp	80 000		
Akutt bolig	30 000 per måned	0		
Bostøtte	12 000 per måned i 10mnd	80 000	40 000	
Sosialstønad fra NAV (ung)	6650 per måned i 1mnd	6650		
Tiltak i NAV/ AAP	13 180 per måned i 9mnd		118 620	
Soning 2: Dom 7mnd. 2mnd varetekt, høysikkerhet. 5mnd lavsikkerhet	105 000 per måned i 2mnd 75 000 per måned i 5mnd			210 000 375 000
EXIN oppfølging i ett år, «runde» 2	En av 10 som følges opp	80 000		
Akutt bolig fra NAV etter soning (hospits eller hotell)	30 000 per måned	0		
Rusinstitusjon i 3 måneder	426 000 per måned i 3mnd		1 278 000	
Bostøtte	12 000 per måned i 12mnd	96 000	48 000	
Tiltak i NAV: AAP	13 180 per måned i 4mnd		52 720	
Tiltak i NAV: Utvidet oppfølging	Støtte i betalt arbeid 8mnd			
Soning 3: Dom 12mnd. 4mnd varetekt. 8mnd betinget	105 000 per måned i 4mnd			840 000
EXIN oppfølging videreføres i 6mnd	En av 10 som følges opp	40 000		
Tiltak i NAV: Utvidet oppfølging videreføres	Støtte i betalt arbeid			

Bostøtte videreført under og 1mnd etter varetakt	12 000 per måned i 5mnd	40 000	20 000	
Deltaker i jobb uten støtte				
25-70 år				
Deltakeren er selvstendig				
Totalt 19-70 år:		598 450	1 605 340	2 055 000

Tabell 3

Kostnader ett år	En bruker i ett år	10 brukere i ett år
Uten EXIN oppfølging: Utgifter i NAV kommunalt i ett år: til midlertidig og ordinær bostøtte, sosial nødhjelp, sosialstønad, utgiftsdekning og etableringsstøtte. I tillegg kommer utgiftene i NAV stat og Kriminalomsorgen.	349 568	3 495 680
Med EXIN oppfølging, "runde 1": Utgifter i NAV kommunalt i ett år: ordinær bostøtte (6 måneder), sosialstønad (6 måneder), og etableringsstøtte. I tillegg kommer utgiftene i NAV stat og Kriminalomsorgen. I prosjektet ser det ut til at utgiftene i NAV vil bli lavere for hver "runde" med EX/IN-oppfølging.	181 284	1 812 840
EXIN oppfølging, en ansatt	80 000	800 000

Vi ser i de to casene at uten bidrag fra EX/IN vil de samfunnsmessige kostnadene på målgruppen være estimert til over kr 20 millioner per person, i løpet av et liv. I tillegg kommer tap av inntekt fra skatt. Tilsvarende vil kostander forbundet med ung voksen i kriminalitet med oppfølging fra EX/IN tilsvare rundt kr 4,2 millioner. Selv om disse tallene ikke kan bli helt presise, er det store bildet entydig. Det er potensielt enorme besparelser i en innsats som EX/IN.

Hva er vi på sporet av?

I denne evalueringen har vi sett at EX/IN som arbeidsform og tilnærming gir forventede resultater på sine to kjerneområder, det vil si å få unge voksne ut av kriminalitet og inn i samfunnet. Til tross for at prosjektet kun har pågått i litt over to år og erfaringer fra KRUS viser at det tar 2 – 5 år å få en tilbakeføring til samfunnet, mener informantene å se en positiv og ønsket utvikling på disse områdene.

I tillegg kan EX/IN skape økonomiske gevinster for bydel/kommune og stat. Vi mener derfor at vi er på sporet av en arbeidsform som er særdeles vellykket og som fortjener å få oppmerksomhet. I arbeidet ser vi tre suksessfaktorer.

Det er for det første de nære og fortrolige en-til-en-relasjonene mellom deltaker og miljøarbeider. Det er en relasjon uten vedtaksrett, en mellommenneskelig relasjon som hos en foreldre eller verge. Den tette relasjonen gjør at EX/IN oppleves som en instans som bistår deltakerne på en sømløs måte. Miljøarbeiderne gir aldri slipp på deltakerne, men støtter i motgang, enten det er et tilbakefall eller beslutninger hos hjelpeinstanser som tar tid. Støtten i disse kritiske situasjonene gjør at deltakerne etter hvert også får mer tillit til det offentlige hjelpeapparatet.

For det andre mener vi det er tilnærmingen til samarbeid med andre hjelpeinstanser. EX/IN blir omtalt som en aktør som inngir tillit både hos samarbeidsparter og hos deltaker, de er effektive og profesjonelle. Klar forståelse av oppgaver og roller er en forutsetning for godt samarbeid og god samhandling (Ballo og Dahl 2018). Vi oppfatter derfor at en suksessfaktor i samarbeidet er miljøarbeidernes forståelse av egne og andres oppgaver og roller. Selv om de er uenige med andre hjelpeinstanser, blir EX/IN omtalt i positive vendinger.

I beskrivelsene av EX/INs arbeidsform ser vi at det nettopp er de to dimensjonene, arbeid rettet mot deltaker og arbeid rettet mot samarbeidsparter som er bevisste og systematisk inndelt i faser.

I tillegg ser vi en tredje faktor. Det er EX/INs lokalkunnskap. De kjenner personer innenfor de ulike tjenestene og de kjenner det kriminelle miljøet. De bygger relasjoner og nettverk. Når EX/IN blir omtalt som edderkopp og rød tråd, kan dette ses i lys av deres lokalkunnskap. De kjenner systemene, de kjenner lokalsamfunnet og de kjenner de kriminelle miljøene. Få andre har denne innsikten og kunnskapen. Dermed kan de bevege seg sømløst.

Et helhetsblikk på dette arbeidet gir et bilde av en aktør som er profesjonell, systematisk og kunnskapsrik. Den beveger seg mellom og på tvers av instanser og bidrar med avlastning, innsikt og kompetanse. Vi vil reise spørsmålet om dette i seg selv er en struktur som er nødvendig i dagens velferdssystem som er mangfoldig med ulike kulturer og filosofier. Slik vi ser det, er EX/IN en nødvendig struktur i møte med kompleksitet.

Et bilde på kompleksitet er en jungel. Det er et selvorganiserende system styrt ut fra systemets indre aktivitet. Her er det ikke klare lovmessighet mellom delene, ingen årsak – virkningsforklaringer, fordi alle faktorer påvirker og påvirkes av hverandre, og disse interaksjonene påvirker selve situasjonen. Ingen har full oversikt, diagnoser, planer og årsaksforklaringer fungerer derfor ikke. Alle forsøk på å skape stabilitet vil fungere destruktivt (Bortzmeyer 2019, Johansen 2002). Ingen kan derfor ha kontroll.

Vi mener EX/IN har flere trekk som er nødvendige for å navigere i kompleksiteten.

Det er for det første strukturen til EX/IN som kan beskrives som en metaorganisasjon. De bistår deltakerne, men også hjelpeinstansene med å skape mening og forståelse for situasjoner og prosesser som er i gang.

Eikeland (2022) mener dette er en struktur som er helt nødvendig innenfor kompleksiteten. Han sier det slik:

Når den kollektive intelligensen må romme mer enn den enkelte sjel evner, må det tilrettelegges for tverrfaglige ledergrupper og team som kan håndtere ulike perspektiver.

Prosjektleder omtaler også seg selv som en *allmennpraktiker*, en som har oversikt over helheten. Hjelpeinstansene er spesialistene som har spesialkompetanse på avgrensede områder.

Hippokrates, som omtales som legevitenskapens far, skal ha uttalt at det er generalistene som må lede an i arbeidet nettopp fordi de ser helheten, noe spesialister ikke gjør. Vi oppfatter derfor at EX/IN representerer en metaorganisasjon og et helhetsblikk som er nødvendig i møte med kompleksiteten i velferdssystemet.

En annen faktor som er nødvendig for å håndtere kompleksitet er utvikling av et språklig fellesskap og metaforer. Når årsaksforklaringer og planer er meningsløse må mening og forståelse skapes gjennom refleksjon og dialog der det er et språklig fellesskap og en arbeider med metaforer.

Vi opplever at vi ser spor av dette gjennom denne evalueringen. Edderkopp, rød tråd og sømløshet er metaforer som allerede er i bruk. Miljøarbeiderne legger til rette for dialog mellom og på tvers av instansene. Uten dialog og rom for refleksjon tror vi omtalen av miljøarbeiderne ville vært noe helt annet enn det vi har sett i denne evalueringen.

Når denne evalueringen blir gjennomført har som kjent EX/IN pågått i to og et halvt år. Vi oppfatter derfor at arbeidet er i sin spede begynnelse. Samtidig er vår konklusjon at dette arbeidet har i seg et stort potensial som bør videreutvikles. Vi tror det kan bidra til innsikt til håndtering av utfordringer i velferdssystemet vårt.

Referanser

- Ballo og Dahl, red (2018): Boren mellom ledelse og læring. Fagbokforlaget.
- Bortzmeyer E. (2019): Mer om kompleksitet, D-Complex <https://www.d-complex.no/Kompleksitet.html>.
- Eikeland, O. (2022): På sporet av en syvende forfatning. Aristoteles og den norske samarbeidsmodellen – makt, dialog og organisasjonslæring. New Deal Publishing.
- Johannessen S. (2002): Å skape orden i kaos: ledelse og utvikling i en kompleks verden. I MAGMA, ECONAS tidsskrift for økonomi og ledelse (2002 nr 1).
- Nordengen K. (2023): Hjernens utvikling hos barn og ungdom. Artikkel på hjemmesidene til LHL. <https://www.lhl.no/lhl-hjerneslag/fakta-om-hjerneslag/hjernens-utvikling-hos-barn-og-ungdom>.
- Straffeanstaltkommisjonen (1841). *Beretning om Beskaffenheden af Norges Strafanstalter og Fangepleie samt Betankning og Indstilling om en Reform i begge: efter fremmede Staters Monster*. Hentet fra: <http://www.hist.uib.no/faksimiliar/straffeanstaltkommisjonen/> i Falck, S. (2015): Tilbakeføringsgarantien som smuldret bort. Mellom kriminalomsorg og kommunale tjenester. Tiltaksbro, systematikk eller tilfældighet?
- Wishman, M. (2023): Realisering av EX/IN-tilnærming. Oslo kommune.